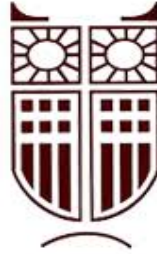

ΠΑΝΤΕΙΟΝ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
PANTEION UNIVERSITY OF SOCIAL AND POLITICAL SCIENCES

ΣΧΟΛΗ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΑΣ
ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ «ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΑ»
ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗ: ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΚΑΙ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΚΟΙΝΩΝΙΑ

“ Το δικαίωμα στην πόλη - Η περιπτωσιολογική μελέτη της χαρτογράφησης τεσσάρων διαδρομών του Δήμου Αθηναίων για τα άτομα με αναπηρία”

ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ ΣΠΥΡΙΔΑΚΟΥ
(Α.Μ. 01260320Μ021)

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

ΑΘΗΝΑ 2023

ΤΡΙΜΕΛΗΣ ΣΥΜΒΟΥΛΕΥΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ

- Μαριάνθη Κοτέα, Αναπληρώτρια Καθηγήτρια, τμήμα Κοινωνιολογίας, Πάντειον Πανεπιστήμιο (επιβλέπουσα)
- Μιλτιάδης Κήπας, Καθηγητής, τμήμα Κοινωνιολογίας, Πάντειον Πανεπιστήμιον
- Εμμανουήλ Χουμεριανός, Επίκουρος Καθηγητής, τμήμα Κοινωνιολογίας, Πάντειον Πανεπιστήμιο

Copyright © Ελευθερία Σπυριδάκου, 2023

All rights reserved. Με επιφύλαξη παντός δικαιώματος. Απαγορεύεται η αντιγραφή, αποθήκευση και διανομή της παρούσας διπλωματικής εργασίας εξ' ολοκλήρου ή τμήματος αυτής για εμπορικό σκοπό. Επιτρέπεται η ανατύπωση, αποθήκευση και διανομή για σκοπό μη κερδοσκοπικό, εκπαιδευτικής ή ερευνητικής φύσης, υπό την προϋπόθεση να αναφέρεται η πηγή προέλευσης και να διατηρείται το παρόν μήνυμα. Ερωτήματα που αφορούν τη χρήση της διπλωματικής εργασίας για κερδοσκοπικό σκοπό πρέπει να απευθύνονται προς τον συγγραφέα.

Η έγκριση της διπλωματικής εργασίας από το Πάντειον Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών δεν δηλώνει αποδοχή των γνώμων του συγγραφέα.

Περιεχόμενα

Αρκτικόλεξα - Ακρωνύμια.....	4
Περίληψη - Abstract.....	5
Ευχαριστίες.....	6
Εισαγωγή.....	7
Μέρος Α':Περί διαλεκτικής του αστικού χώρου	
Κεφάλαιο 1- Η αστική κοινωνιολογία από τον 20ό αιώνα έως σήμερα.....	8
1.1 Οι νέες θεωρητικές προσεγγίσεις μετά την δεκαετία του 1960.....	11
1.2 Οι πολιτισμικές προσεγγίσεις για την πόλη.....	15
1.3 Το αστικό βίωμα στην μετανεωτερικότητα.....	18
Κεφάλαιο 2 - Η αστική κοινωνιολογία στην ελληνική βιβλιογραφία.....	23
2.1 Μεθοδολογικές προσεγγίσεις έρευνας για την πόλη της Αθήνας	26
Μέρος Β':Ερευνώντας την περίπτωση μελέτης	
Κεφάλαιο 3 - Η χαρτογράφηση τεσσάρων διαδρομών για τα ΑμεΑ στην Αθήνα	29
3.1 Παρουσίαση του έργου.....	31
3.2 Το αφήγημα του συνδημιουργού.....	33
3.3 Επιτόπια έρευνα.....	35
3.3.1 Περίπατος από Ιστορικό κέντρο ως την πλατεία Κεραμεικού.....	35
3.3.2 Περίπατος στην Ακρόπολη - Ξεδιπλώνοντας την Αρχαία Αθήνα.....	36
3.3.3 Περίπατος στην Ομόνοια - Ανακαλύπτουμε τη σύγχρονη Αθήνα.....	37
3.3.4 Περίπατος στον Εθνικό Κήπο και στα κοντινά αξιοθέατα.....	37
Συμπεράσματα.....	39
Βιβλιογραφία.....	46
Παράρτημα	49

Αρκτικόλεξα - Ακρωνύμια

ΑμεΑ: Άτομα με Αναπηρία

ΕΑΤΑ: Εταιρεία Ανάπτυξης και Τουριστικής Προβολής Αθηνών

Ε.Σ.Α.μεΑ: Εθνική Συνομοσπονδία Ατόμων με Αναπηρία

Ε.Σ.Δ.: Εθνικό Σχέδιο Δράσης για τα δικαιώματα των Ατόμων με Αναπηρία

Ο.Η.Ε. : Οργανισμός Ηνωμένων Εθνών

ΤΑΑΘΠ : Ταμείο Αρωγής Αναπήρων και Θυμάτων Πολέμου

Περίληψη

Το συνεχώς μεταβαλλόμενο αστικό τοπίο αποτελεί πεδίο έρευνας, καταφέροντας να αναδείξει όλες εκείνες τις αλληλεπιδράσεις που διαμορφώνουν το αστικό βίωμα. Οι πολλαπλές διαστάσεις που έχουν οι δραστηριότητες της καθημερινής ζωής μέσα στην πόλη αντικατοπτρίζουν την κοινωνική δομή ενός τόπου και συμβάλλουν στην βαθύτερη ανάλυση των αστικών αναπαραστάσεων. Ωστόσο, το δικαίωμα της πρόσβασης στην πόλη δεν θεμελιώνεται για όλους τους ανθρώπους. Σε αυτή την εργασία, γίνεται μια απόπειρα έρευνας σχετικά με τη συμπερίληψη των ανάπηρων ατόμων στο δομημένο αστικό περιβάλλον, μέσα από την περιπτωσιολογική μελέτη της χαρτογράφησης τεσσάρων διαδρομών του Δήμου Αθηναίων. Στόχος είναι να διαπιστωθεί η κοινωνική χειραφέτηση του συγκεκριμένου πληθυσμού σε συνάρτηση με το δημόσιο χώρο και να διερευνηθεί περαιτέρω η χωρική του έκφραση μέσα στην ελληνική κοινωνία.

Abstract

The constantly changing urban landscape is a field of research, managing to highlight all those interactions that shape the urban experience. The multiple dimensions of daily life activities in the city reflect the social structure of a place and contribute to the deeper analysis of urban representations. However, the right of access to the city is not established for all people. In this paper, an attempt is made to investigate the inclusion of disabled people in the built urban environment, through the case study of the mapping of four routes of the Municipality of Athens. The aim is to establish the social emancipation of the specific population in relation to the public space and to further investigate its spatial expression within Greek society.

Λέξεις κλειδιά - Keywords

αστικοποίηση, δικαίωμα στην πόλη, αναπηρία, χωρικές πολιτικές, αστικός σχεδιασμός, εξευγενισμός, αστικές παρεμβάσεις, εδαφικότητα, μετανεωτερικότητα, αστική εμπειρία, πρόσβαση, δομημένο περιβάλλον

Ευχαριστίες

Ευχαριστώ θερμά τον κύριο Βαγγέλη Αυγουλά που δέχτηκε να απαντήσει στις ερωτήσεις μου και να μοιραστεί το προσωπικό του όραμα για το πιλοτικό έργο που μελετήθηκε, καθώς και τις δύο συμμετέχουσες που έλαβαν μέρος στην επιτόπια έρευνα και μου μετέφεραν τη δική τους εμπειρία για τις ανάγκες αυτής της εργασίας.

Επίσης, ευχαριστώ θερμά την επιβλέπουσα καθηγήτρια μου, κυρία Μαριάνθη Κοτέα για την καθοδήγηση και την υποστήριξη όλο αυτό το διάστημα της εκπόνησης, καθώς και για την έμπνευση να συνδυαστούν επιστημονικά, ζητήματα πόλης και αναπηρίας.

Εισαγωγή

Σήμερα, τα σύγχρονα αστικά περιβάλλοντα μπορούν να επιτρέψουν ή να απαγορεύσουν την ευρύτερη συμμετοχή των μελών μιας κοινωνίας ανάλογα με τον τρόπο δόμησης τους. Ο ραγδαίος ρυθμός ανάπτυξης των πόλεων, σε συνδυασμό με την ολοένα και περισσότερο επιτακτική ανάγκη για βιώσιμη ανάπτυξη μας φέρνουν αντιμέτωπους με όλες εκείνες τις διεργασίες που πρέπει να γίνουν ώστε να οδηγηθούμε στην εξάλειψη του κοινωνικού αποκλεισμού ευπαθών ομάδων και την επικράτηση της κοινωνικής δικαιοσύνης μέσα από τη διασφάλιση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Επομένως, η επιλογή του θέματος αυτής της εργασίας ήταν μονόδρομος, καθώς συνδυάζει την προσωπική μου ενασχόληση με τα δικαιώματα των αναπήρων και το επίκαιρο, και ίσως το πιο φιλόδοξο, όραμα του σύγχρονου κόσμου.

Σε αυτή την εργασία επιχειρείται να ερευνηθεί το αν θεμελιώνεται το δικαίωμα στην πόλη για τα άτομα με αναπηρία μέσω του πιλοτικού προγράμματος χαρτογράφησης τεσσάρων διαδρομών στην πόλη της Αθήνας. Για τις ανάγκες της έρευνας, η παρούσα εργασία χωρίζεται σε δύο μέρη. Στο πρώτο, το οποίο αποτελείται από δύο κεφάλαια, γίνεται η ιστορική αναδρομή της δημιουργίας του κλάδου της διεθνούς αστικής κοινωνιολογίας από το 1950 ως σήμερα και ακολουθεί η καταγραφή της προέλευσης των αστικών σπουδών στην Ελλάδα. Η ενασχόληση με την επιστήμη του αστικού φαινομένου, μας βοηθά να έχουμε το απαραίτητο θεωρητικό πλαίσιο για να κατηγοριοποιήσουμε την περίπτωση μελέτης στην βιβλιογραφία και να εξάγουμε συμπεράσματα αναφορικά με τις επιρροές του εγχειρήματος. Στο δεύτερο μέρος, έχω ασχοληθεί με την περίπτωση μελέτης πραγματοποιώντας επιτόπια έρευνα για να διευκρινιστεί η αποτελεσματικότητα από τεχνικής πλευράς, καθώς και με τις καταβολές του εγχειρήματος ερευνώντας την παρουσίαση του στο κοινό, τους φορείς υλοποίησης και τα κίνητρα που προβάλλονται. Ακολουθώντας μεθοδολογικά, αυτό το συνδυαστικό μοντέλο βιβλιογραφικής και ποιοτικής έρευνας, καταλήγω αρχικά σε συμπεράσματα ως προς την προσβασιμότητα της Αθήνας μέσα από το πιλοτικό έργο, όσο και στις ευρύτερες πολιτικές και κοινωνικές διαστάσεις του αναπηρικού ζητήματος στην ελληνική κοινωνία.

Μέρος Α':Περί διαλεκτικής του αστικού χώρου

Κεφάλαιο 1- Η αστική κοινωνιολογία από τον 20ό αιώνα έως σήμερα

Εξαιτίας των ποικίλων εκφάνσεων της δυναμικής της πόλης, το φαινόμενο της αστικοποίησης απέκτησε μοιραία τη δική του επιστήμη, η οποία καλείται να αναλύσει όλες τις διαστάσεις του αστικού βιώματος. Σε αυτό το κεφάλαιο επιχειρείται μια ιστορική καταγραφή της εξέλιξης της αστικής κοινωνιολογίας στον 20ό αιώνα και αυτό γίνεται για δύο λόγους:αρχικά, είναι αναγκαίο να αφουγκραστούμε τις επιρροές της πόλης στην ακαδημαϊκή κοινότητα ώστε να αποτυπωθεί η σημαντικότητα αυτού του κλάδου της κοινωνιολογίας, και έπειτα γιατί η πρακτική χαρτογράφηση των τεσσάρων διαδρομών που μελετάμε,θα πρέπει να ενταχθεί σε κάποιο από τα μοντέλα που έχουν καθιερωθεί στην διεθνή βιβλιογραφία.

Στην παρούσα εργασία θα επιχειρηθεί η καταγραφή της εξελικτικής πορείας της αστικής κοινωνιολογίας ως επιστήμη, από το 1950 ως σήμερα. Η χρονική περίοδος δεν είναι καθόλου τυχαία,αφού αρχικά σχετίζεται με τα πρώτα χρόνια της καθιέρωσης της νέας τάξης πραγμάτων που ακολούθησαν τις θηριωδίες του Β' Παγκοσμίου πολέμου,άρα και των τάσεων που επικρατούν σε μια περίοδο αναθεώρησης του παγκόσμιου πολιτικού γίνεσθαι. Το κομβικό σημείο,όπου η πόλη στην γεωγραφική της διάσταση μέσω της κτιριακής αναδόμησης συνδέεται με την πόλη ως οντότητα που δημιουργεί κοινωνικές αλληλεπιδράσεις, είναι άξιο μελέτης ώστε να φωτιστεί αυτή η πλευρά της κοινωνιολογίας που ασχολήθηκε με το δομημένο αστικό περιβάλλον.

Ωστόσο,είναι εξίσου αναγκαίο να προηγηθεί μια μικρή αναφορά και στο πρώτο μισό του 20ού αιώνα, με απώτερο στόχο να αποτυπωθούν όλες εκείνες οι προσεγγίσεις που μετέπειτα ανατράπηκαν ή διατηρήθηκαν στην κοινωνική θεωρία για την πόλη.

Κατά τους M.Savage και A.Warde,¹ αλλά και κατά την D.Stevenson,² οι ερευνητικές μελέτες της Σχολής του Σικάγο κυριάρχησαν στο χώρο των αστικών σπουδών μέχρι τα τέλη της δεκαετίας του 1950 δημιουργώντας μεθοδολογικές πρακτικές που χρήζουν περαιτέρω ανάλυσης.Το μοντέλο αστικής μορφής των ομόκεντρων ζωνών του E. Burgess, με πρωτεργάτη τον στενό συνεργάτη του R. Park, παρουσιάζει μια προσπάθεια αποτύπωσης του κοινωνικού διαχωρισμού που εξελίσσεται στις μοντέρνες πόλεις,ερευνώντας την πόλη του

¹ Mike Savage και Alan Warde, *Αστική Κοινωνιολογία,Καπιταλισμός και Νεωτερικότητα*,Παπαζήσης,2005,σελ. 27- 70

² Deborah Stevenson,*Πόλεις και αστικοί πολιτισμοί*,Κριτική,2007,σελ. 37 - 63

Σικάγο κατά τη δεκαετία του 1920. Σύμφωνα με την παραπάνω μεθοδολογική προσέγγιση, η πόλη λειτουργεί ως οικολογικό σύστημα ή ενότητα, που ανάλογα με τις υπαγορεύσεις του περιβάλλοντος και τις πιέσεις που δέχεται από πληθυσμιακές μεταβολές, εξελίσσεται και προσαρμόζεται με σύστημα και συνοχή. Η θεωρία των ομόκεντρων ζωνών βασίζεται σε μια συνεχόμενα ρυθμιστική λειτουργία που διαθέτει η πόλη ως οντότητα, να συσσωρεύει σε κοινούς τόπους ανθρώπους που βρίσκονται στην ίδια φάση ζωής ή έχουν παρόμοια εισοδήματα. Εντοπίζεται επομένως, ότι στα πλαίσια της δυναμικής μιας πόλης υπάρχει τάση ομοιογένειας, η οποία προκύπτει από τις ανθρώπινες προσαρμοστικές αντιδράσεις των κατοίκων, παραμερίζοντας την όποια πολεοδομική παρέμβαση. Χρησιμοποιώντας τη στατιστική και παράλληλα τη συμμετοχική παρατήρηση σε δραστηριότητες της καθημερινής ζωής, το μοντέλο της οικολογικής χαρτογράφησης ήταν η προσέγγιση από την οποία αναδείχθηκαν όλες οι διαδικασίες ανταγωνισμού, κυριαρχίας, εισβολής και γενικότερα διαδοχής ανά περιοχή και χάρη σε αυτή, κατάφεραν να διερευνηθούν ακόμα και γεγονότα κοινωνικής παθολογίας(π.χ. αυτοκτονίες) αλλά και να διαπιστωθεί η συνεχής μεταβλητότητα των πόλεων στις ΗΠΑ.

Η δεύτερη και λιγότερη γνωστή προσέγγιση της Σχολής του Σικάγο, ήταν η εθνογραφική παρατήρηση. Οι μελέτες αυτής της μεθόδου είχαν ως επίκεντρο μη προνομιούχες κοινωνικές ομάδες, που συχνά ζούσαν στο περιθώριο. Ο ερευνητής της εθνογραφικής παρατήρησης, έπρεπε μέσω της συμμετοχικής παρατήρησης να καταγράψει τις νοοτροπίες και την πολιτισμική συμπεριφορά μιας συγκεκριμένης ομάδας ανθρώπων. Εξαιτίας της εθνογραφικής παρατήρησης φωτίστηκαν πληθυσμοί μέσα από τους οποίους διαπιστώθηκε η πολυμορφία της πόλης του Σικάγο και καταρρίφθηκε η προσδοκία της καθολικής και ομοιόμορφης αστικής εμπειρίας.

Το 1938 άλλος ένας ερευνητής της Σχολής του Σικάγο, ο Louis Wirth εκδίδει τη μελέτη “Urbanism as a Way of Life”,³ και εξελίσσοντας την πρότερη θεωρία του Tonnies(1887),⁴ εντοπίζει τις ουσιαστικές διαφορές ανάμεσα σε αγροτικούς και αστικούς οικισμούς. Από αυτόν τον διαχωρισμό προκύπτουν συμπεράσματα από την ετερογένεια, την πυκνότητα και το μέγεθος του αστικού περιβάλλοντος αλλά και από το αίσθημα αλληλεγγύης που διακατέχει τις ομάδες που διαβιούν σε αγροτικές περιοχές. Αυτό που ουσιαστικά πραγματεύεται ο L. Wirth είναι η ποιότητα ζωής στα μεγάλα αστικά κέντρα και το αν τελικά μπορεί αυτή να υπάρξει στην νεωτερική πόλη, η οποία πλέον είναι χαώδης και απρόσωπη.

³ Louis Wirth, “Urbanism as a Way of Life, *The American Journal of Sociology*, Vol. 44, No. 1 (Jul., 1938), pp. 1-24 Published by: The University of Chicago Press

⁴ Deborah Stevenson, *Πόλεις και αστικοί πολιτισμοί*, Κριτική, 2007, σελ. 48

Η συμβολή της Σχολής του Σικάγο στην αστική κοινωνιολογία είναι αδιαμφισβήτητη και δεν περιορίζεται μόνο στην καθιέρωση των παραπάνω προσεγγίσεων, καθώς θέτει τα θεμέλια για να αφουγκραστούμε διεργασίες όπως οι άτυπες μορφές εκκοινωνισμού, ο μετασχηματισμός αυτών μέσα στην νεωτερικότητα και εν τέλει η κοινωνική μεταρρύθμιση.⁵ Ωστόσο σε όλα τα παραπάνω,θα πρέπει να μην αγνοούμε την ύπαρξη του φιλελεύθερου εκλογικού συστήματος και την λειτουργία της καπιταλιστικής οικονομίας της εποχής στις Η.Π.Α. Το προαναφερθέν κοινωνικοπολιτικό πλαίσιο δημιουργεί εκ προοιμίου αφαιρέσεις στην ερευνητική κατεύθυνση των θεωρητικών της Σχολής του Σικάγου, καθώς παραμερίζονται σημαντικά κομμάτια αναφορικά με την παρατήρηση σε ζητήματα εργασίας ή πάλης των τάξεων, ενώ παράλληλα οι ίδιοι μελετητές πιστοί στο ρεύμα του οικολογικού συστήματος, υποστηρίζουν ότι τα αστικά πρότυπα εγκατάστασης είναι αποτέλεσμα της επικράτησης του ισχυρότερου.

Σημαντική επιρροή για τη μελέτη της πόλης κατά το πρώτο μισό του 20ού αιώνα, εντοπίζεται και στο έργο του G.Simmel, το οποίο προηγείται των μελετών της Σχολής του Σικάγο. Η προσέγγιση του διαφέρει, γιατί κύριος άξονας υπήρξε η διαπίστωση πως το λαμπρό πεδίο της νεωτερικότητας ήταν οι μητροπόλεις της εκβιομηχάνισης. Εισάγοντας την έννοια της “μητροπολιτικής ατομικότητας” , αναδεικνύει το δίπολο απομόνωσης και ελευθερίας που βιώνει ο κάτοικος της μητρόπολης. Η πληθώρα των ερεθισμάτων στην πόλη εξαναγκάζει το άτομο να διαχειριστεί πιο εγκεφαλικά τις αντιδράσεις του,προκειμένου να αποφευχθεί η σύγχυση και το χάος. Ουσιαστικά, κατά τον G.Simmel, ο κάτοικος της νεωτερικής πόλης διαμορφώνει την διανοητική του ζωή, θέλοντας να προστατευτεί από τον βομβαρδισμό της πληροφορίας και έτσι αναγκάζεται να εκλογικεύσει τις αντιδράσεις του με απώτερο στόχο να περιορίσει την αισθητηριακή σύγχυση. Αυτή η επιτακτική ανάγκη ορθολογικής διαχείρισης ενισχύεται παράλληλα και από την δομικά κατασκευασμένη εκρηματισμένη οικονομία. Με αυτόν τον τρόπο η πόλη γίνεται χώρος απομόνωσης για τον άνθρωπο. Ωστόσο,προχωρά την θεωρία του και καταλήγει στο ότι ακριβώς αυτή η βιωμένη απομόνωση προσφέρει την ίδια στιγμή ένα μικρό χώρο ατομικής ελευθερίας. Σε αυτο ακριβώς το σημείο,το άτομο καλείται να διαχειριστεί την δική του ευθύνη ως προς το μερίδιο της ατομικότητας που του αναλογεί και να διαχειριστεί κατα δική του βούληση την ελευθερία του.⁶ Ο G.Simmel, παρόλο που δεν ανήκει στο χώρο της αστικής κοινωνιολογίας μελέτησε το πλαίσιο που ορίζει η διχοτομία μεταξύ αγροτικού και αστικού αλλά δεν

⁵ Mike Savage και Alan Warde, *Αστική Κοινωνιολογία,Καπιταλισμός και Νεωτερικότητα*,Παπαζήσης,2005,σελ.34

⁶ Deborah Stevenson,*Πόλεις και αστικοί πολιτισμοί*,Κριτική,2007,σελ.52-56

παρέμεινε σε αυτό. Αντίθετα, έδωσε έμφαση στην τοποθέτηση του ανθρώπου μέσα στην πόλη ανεξάρτητα από τις συνδέσεις με την αγροτική ζωή. Η ανάλυση του παρεκκλίνει από μια απλή καταγραφή της ζωής στην πόλη και των νοοτροπιών της και ουσιαστικά εμβαθύνει στην ψυχολογική διαχείριση των ερεθισμάτων, γεγονός που διαμορφώνει μια θεωρία με ιδιοτροπίες για την εποχή που διατυπώθηκε.

Περνώντας στην δεκαετία του 1960, βλέπουμε το θεωρητικό τοπίο της αστικής κοινωνιολογίας να μεταβάλλεται καθώς κάνουν την εμφάνιση τους νέες προσεγγίσεις που στην πλειοψηφία τους ανατρέπουν τη Σχολή του Σικάγο και δημιουργούν νέα κατεύθυνση στις ακαδημαϊκές αναλύσεις.

1.1 Οι νέες θεωρητικές προσεγγίσεις μετά την δεκαετία του 1960

Όπως προαναφέρθηκε, είναι αναγκαία η ιστορική καταγραφή της εξέλιξης της αστικής κοινωνιολογίας, με έμφαση στο δεύτερο μισό του 20ού αιώνα. Έχοντας ήδη κάνει μια μικρή αναφορά στην κοινωνική θεωρία της Σχολής του Σικάγο και στο έργο του G.Simmel, που επικράτησαν μέχρι και τα τέλη του 1950, καλούμαστε να εξετάσουμε το χρονικό σημείο τομής όπου η ακαδημαϊκή κοινότητα, στρέφει το ενδιαφέρον της στην επεξήγηση των κοινωνικών συγκρούσεων μέσα στην πόλη. Είναι ωστόσο σημαντικό να αναφερθεί, ότι βασικό έναυσμα για αυτή τη μετατόπιση ενδιαφέροντος προς την μελέτη της κοινωνικής έντασης, υπήρξε η κινητοποίηση των φοιτητών και της νεολαίας σε πολλές ευρωπαϊκές πόλεις (όπως το Παρίσι και τα γεγονότα του 1968) και η άνθιση των κινημάτων αμφισβήτησης και διαμαρτυρίας με απώτερο στόχο την καταπολέμηση των ανισοτήτων και την κατάκτηση ατομικών δικαιωμάτων. Με φόντο αυτό το εξεγερμένο αστικό τοπίο του οποίου οι κάτοικοι μάχονται υπέρ των ελευθεριών τους, κάνουν την εμφάνιση τους νέες μελέτες επηρεασμένες από τον θεωρητικό στοχασμό του M.Weber και του K.Marx, γνωστές ως αστική διαχείριση (βεμπεριανές επιρροές) και αστική πολιτική οικονομία (μαρξιστικές επιρροές).⁷

Στις μελέτες βεμπεριανής επιρροής συναντάμε τα έργα των J.Rex & R.Moore, “Race, Community and Conflict: A study of Sparkbrook” (1967) όπου εισάγεται για πρώτη φορά ο όρος του housing classes (ελληνικά στεγασμένες τάξεις)⁸ και αναπτύσσεται μια θεωρία σύμφωνα με την οποία η πόλη διαιρείται σε τάξεις που συνεχώς συγκρούονται στην διεκδίκηση των αστικών πόρων. Ακολούθως, ο R.Pahl (1970) στις δικές του αναλύσεις εισάγει τον όρο των αστικών διαχειριστών και αναδεικνύει το ζήτημα της ανισότητας που

⁷ Deborah Stevenson, *Πόλεις και αστικοί πολιτισμοί*, Κριτική, 2007, σελ. 67

⁸ Ernest Works (December 1967), *Social Forces*, Volume 46, Issue 2, σελ. 302

προκύπτει από τον αποκλεισμό ομάδων που δρουν στην πόλη, καθώς οι αποφάσεις λαμβάνονται από ανθρώπους που έχουν θεσμικό ή επαγγελματικό ρόλο ισχύος και εξουσίας.

Η βεμπεριανή αστική κοινωνιολογία, αυτούσια από το έργο του ίδιου το M. Weber αλλά και μέσα από τους θεωρητικούς που επηρεάστηκαν από αυτή, υποστηρίζει ότι οι αλληλεπιδράσεις στην πόλη έχουν έναν οικονομικό άξονα αυστηρά βασισμένο στο εμπόριο και την ανταλλαγή προϊόντων, ενώ παράλληλα η λειτουργικότητα της διέπεται από τον ατομικισμό που προκύπτει από τις πρακτικές της καθημερινής ζωής. Αυτός ακριβώς ο ατομικισμός διατηρεί την ευελιξία και την πολλαπλότητα των οικονομικών οργανισμών και καθιστά την πόλη μια ενιαία αγορά που αναπαράγει συνεχώς οικονομικές σχέσεις αλλά και κανόνες οι οποίοι ορίζονται από την πολιτική διοίκηση. Είναι λοιπόν σημαντικό, κατά τις βεμπεριανές προσεγγίσεις, να δίνεται έμφαση στη ρύθμιση της αστικής οικονομίας μιας πόλης, καθώς από την πολιτική διοίκηση προκύπτουν όλες οι αναθεωρήσεις, οι μεταρρυθμίσεις και οι πολιτικές που διασφαλίζουν την εύρυθμη λειτουργία της.⁹ Ωστόσο, είναι άξιο αναφοράς το ότι η λήψη αποφάσεων από τους αστικούς διαχειριστές, είναι πηγή εξουσίας και προκαλεί ανισότητα καθώς οι μελέτες ανέδειξαν την τάση προστασίας των αστικών συμφερόντων του ιδιωτικού κεφαλαίου και κατ' επέκταση τη διατήρηση του καπιταλισμού.¹⁰ Δηλαδή, οι αστικοί διαχειριστές δεν διαχωρίζονται από το κράτος κατά την λήψη αποφάσεων αλλά λειτουργούν ως διαμεσολαβητές εξυπηρέτησης των συμφερόντων όσων κατέχουν τα μέσα παραγωγής. Συμπερασματικά, η αστική οικονομική πολιτική καθορίζεται για τους κατοίκους και όχι από αυτούς, καθιστώντας την πόλη έναν μη δημοκρατικό χώρο με κανόνες οι οποίοι κατασκευάζονται για να υπακούν τα άτομα.

Αντιθέτως, στις μελέτες μαρξιστικής επιρροής υποστηρίζεται ότι η πόλη ως δομή στην οποία παράγεται ιδεολογία ,χάνει τη δημοκρατικότητά της εξαιτίας της κυριαρχίας από την αστική τάξη. Ενώ στις βεμπεριανές προσεγγίσεις έχουμε έναν σαφή διαχωρισμό μεταξύ κατοίκων και διοικητικών -πολιτικών οργανώσεων/φορέων, οι μαρξιστές κοινωνιολόγοι που ασχολούνται με το αστικό φαινόμενο υποστηρίζουν ότι η πόλη είναι το κέντρο του καταμερισμού της εργασίας που επιτρέπει στον βιομηχανικό καπιταλισμό να αναπαραχθεί και να εντείνει την ταξική πάλη. Δηλαδή, η αστικοποίηση ως φαινόμενο στις μαρξιστικές θεωρίες, έχει έναν προοδευτικό χαρακτήρα και αποτελεί το φυσικό αποτέλεσμα της ανάπτυξης των παραγωγικών δυνάμεων, καθώς και το σημείο εκτόξευσης για τη διατήρηση αυτής της ανάπτυξης.¹¹

⁹ Nas Arparslan, " *Weber vs Marx: Notes on Urbanism*", 2009

¹⁰ Deborah Stevenson, *Πόλεις και αστικοί πολιτισμοί*, Κριτική, 2007, σελ.68

¹¹ Nas Arparslan, " *Weber vs Marx: Notes on Urbanism*", 2009

Ένας από τους σημαντικότερους θεωρητικούς με μαρξιστικές επιρροές ήταν ο H.Lefebvre, ο οποίος με το έργο του *Le Droit à la ville* (1968)¹² ερευνά την απελευθερωτική δύναμη της καθημερινής αστικής ζωής και τις συνέπειες του πολιτικού αγώνα στην παραγωγή του αστικού χώρου.¹³ Η ουμανιστική του προσέγγιση στο αστικό φαινόμενο εστιάζει κυρίως στην ιδεολογία και αποκλίνει από τις μαρξιστικές παραδόσεις καθαυτές γιατί υποδηλώνει ότι ο μαρξισμός είναι πολιτική θεωρία της σοσιαλιστικής πρακτικής και όχι απλώς μια επιστήμη.¹⁴ Προσδίδοντας συνεχώς συμπληρωματικούς ορισμούς στο πώς εγγράφεται η πόλη στη συνείδηση του ατόμου, καταλήγει ότι πρόκειται για ένα συνεχές πεδίο αλληλεπίδρασης που αποτελείται από τρεις έννοιες: το χώρο, την καθημερινή ζωή και την αναπαραγωγή των καπιταλιστικών σχέσεων. Παραθέτει επίσης ότι με βάση την Γκραμισιανή έννοια της ηγεμονίας, ο χώρος εργαλειοποιείται για την κυριαρχία της καταπιεστικής τάξης και προτείνει την αυτοδιαχείριση, που συνεπάγεται αναγκαστικά την πλήρη κατάργηση της κεντρικής κυριαρχίας με τελικό στόχο την βίωση και κατάκτηση του χώρου από τις μάζες.

Οι επιρροές του H.Lefebvre είναι διάκριτες στο έργο του M.Castells, “*The Urban Question*” (1972), μια μαρξιστική προσέγγιση που είναι σημαντική, αφενός γιατί αποτελεί κριτική αμφισβήτησης των βεμπεριανών προσεγγίσεων και αφετέρου γιατί έθεσε νέα ερωτήματα για το πεδίο και τα καθορισμένα όρια μελέτης των ζητημάτων της αστικής κοινωνιολογίας. Ο M.Castells επιχειρεί να αποδομήσει τις λειτουργίες του καπιταλιστικού τρόπου παραγωγής του αστικού πεδίου έχοντας ως βασικό άξονα τη συλλογική κατανάλωση, στην οποία εμπερικλείει και την εργατική δύναμη. Υποστηρίζει ότι η διεκδίκηση για τη μέριμνα της συλλογικής κατανάλωσης όταν συνδεθεί με τα κινήματα και τις πολιτικές της εργατικής τάξης, θα επιφέρει την κοινωνική επανάσταση και την ανατροπή του καπιταλισμού.¹⁵

Η σύνδεση μεταξύ των καπιταλιστικών διαδικασιών και της αστικοποίησης ερευνάται και στο έργο του μαρξιστή γεωγράφου D.Harvey. Το 1973, η έκδοση με τίτλο “*Social Justice and the city*”, καθιερώνει τη γεωγραφία ως αναπόσπαστο κομμάτι των αστικών σπουδών με απώτερο στόχο την κατανόηση των αστικών συστημάτων. Ο D.Harvey κινείται από μια μεταρρυθμιστική έκκληση για εδαφική αστική δικαιοσύνη, στο αίτημα για μια πλήρη αστική εξέλιξη. Δεν περιορίζει το δικαίωμα στην πόλη μόνο στην κατοικία αλλά και στον ρόλο που

¹² Ελληνική μετάφραση: Το δικαίωμα στην Πόλη

¹³ Deborah Stevenson, *Πόλεις και αστικοί πολιτισμοί*, Κριτική, 2007, σελ.69

¹⁴ Nas Arparslan, *Notes on Urbanism-Lefebvre, Castells - Althusser, Marx*, 2009

¹⁵ Deborah Stevenson, *Πόλεις και αστικοί πολιτισμοί*, Κριτική, 2007, σελ.70

διαδραματίζει ατομικά ο καθένας μας. Ο χώρος μπορεί να γίνει κατανοητός μόνο μέσα από την ανθρώπινη πρακτική και η συνειδητοποίηση της ύπαρξης μέσα σε αυτόν, θα πρέπει να οδηγεί στην ανάγκη για συσπείρωση και συλλογικότητα, καθώς μόνο έτσι θα επιτευχθεί η κοινωνική ισότητα. Κατ' επέκταση, η χωροταξική αστικοποίηση, κατά τον D.Harvey, ήταν πάντα ένα ταξικό φαινόμενο, του οποίου βασικό χαρακτηριστικό είναι η ιδιοκτησία της γης και ο ρόλος της στη συσσώρευση του κεφαλαίου. Η γη, ως αγαθό στην καπιταλιστική κοινωνία έχει έναν αριθμό ιδιαιτεροτήτων(χωρική σταθερότητα,βασική προϋπόθεση της διατήρησης της ανθρώπινης ζωής,δυνατότητα για βελτιώσεις και επένδυση και σχετική μονιμότητα)¹⁶, των οποίων οι διαστάσεις θα πρέπει να διερευνώνται καθώς αποτελούν το βασικό μηχανισμό της λειτουργίας της καπιταλιστικής οικονομίας. Βασιζόμενος στη βασική μαρξιστική θεωρία για την άνιση γεωγραφική ανάπτυξη, υπενθυμίζει την ικανότητα του κεφαλαίου να εκμηδενίζει το χώρο μέσω του χώρου κι έτσι να συντηρείται το καπιταλιστικό σύστημα διακυβέρνησης.

Η δεκαετία του 1960 αποτελεί σημείο τομής για τις αστικές σπουδές, καθώς η βεμπεριανή αστική κοινωνιολογία αλλά κυρίως η μαρξιστική πολιτική οικονομία, συνέβαλαν στην καθιέρωση νέων προσεγγίσεων καταφέροντας να αναλύσουν τα οικονομικά θεμέλια της αστικής αλλαγής και να αποδώσουν τις αιτίες για την άνιση ανάπτυξη της δυναμικής των πόλεων. Ωστόσο, η πολυπλοκότητα του αστικού φαινομένου απαιτεί να εξεταστεί η πόλη επιπρόσθετα μέσα από ένα πολιτιστικό πρίσμα. Οι επιστήμες της ιστορίας και της οικονομίας (συνδυαστικά ή μεμονωμένα η καθεμία,μαζί με την κοινωνιολογία) κατόρθωσαν,μεταξύ άλλων, να εξερευνήσουν εκείνες τις διαστάσεις της πόλης που συνδέονται με τις κοινωνικές δομές της νεωτερικότητας. Παρέλειψαν όμως να φωτίσουν εκείνα τα σημεία που συμβάλλουν στη διαμόρφωση του πολιτισμού της καθημερινής ζωής και συγκροτούν την ατομική και συλλογική ταυτότητα.

¹⁶ Mike Savage και Alan Warde, *Αστική Κοινωνιολογία,Καπιταλισμός και Νεωτερικότητα*,Παπαζήσης,2005,σελ.95

1.2 Οι πολιτισμικές προσεγγίσεις για την πόλη

Προς διερεύνηση της πολυπλοκότητας του αστικού πολιτισμού, από τα μέσα της δεκαετίας του 1970, παρατηρείται ένα ενδιαφέρον από την ακαδημαϊκή κοινότητα για την αποδόμηση των συμβολικών και ερμηνευτικών διαστάσεων της αστικής ζωής. Πολλοί θεωρητικοί από το χώρο των πολιτισμικών σπουδών γοητεύονται από το φαινόμενο του χώρου, τη μορφή και τον πολιτισμό των πόλεων. Αυτή η ενασχόληση σχετίζεται, αρχικά με την δυσαρέσκεια στα κυρίαρχα θεωρητικά σχήματα της αστικής κοινωνιολογίας, και ειδικότερα στη μαρξιστική πολιτική οικονομία, και με την ευρύτερη επικρατούσα άποψη των πολιτισμικών αναλύσεων ότι η νεωτερικότητα έχει ξεπεραστεί και ότι ο κόσμος έχει διαβεί το κατώφλι της μετανεωτερικότητας. Οι ερευνητές των πολιτισμικών σπουδών, προτείνουν την απομάκρυνση από την καθιερωμένη μέχρι τότε μεθοδολογία, που έχει ως βασικό άξονα υπερκείμενες δομές όπως ο καπιταλισμός και η πατριαρχία και εστιάζουν στις διαδράσεις στο μικρο - επίπεδο της γειτονιάς ή του δρόμου. Η ‘‘αστική στροφή’’, καθιερώνει νέες προσεγγίσεις που προκύπτουν από τη μελέτη του τυχαίου και του παραλόγου που καταγράφεται στην πόλη, ενώ παραμερίζουν τις κανονικότητες και τις ρυθμιστικές διαδικασίες που εξετάζουν τις πολιτικές διαστάσεις του αστικού φαινομένου.¹⁷ Στο πλαίσιο μιας παράδοσης που οφείλει αναμφισβήτητα πολλά στο έργο του Walter Benjamin και την ενασχόληση του με την πόλη του Παρισιού στον 19ο αιώνα, δόθηκε η δυνατότητα στους επιστήμονες των αστικών σπουδών να μελετήσουν τις περαιτέρω διαστάσεις του χώρου.

Το βιβλίο ‘‘Soft City (1974),¹⁸ του Jonathan Raban αποτελεί μια από τις πρώτες ενδείξεις αυτής της μετατόπισης. Κατά τον D.Harvey, ο Raban εγκαινιάζει μια νέα οπτική πρόσληψης για την ζωή στην πόλη, η οποία παραμερίζει τις μέχρι τότε μεθοδολογίες της κοινωνικής θεωρίας και εστιάζει στο προσωπικό βίωμα και πώς αυτό παράγεται ατομικά μέσα από την εμπειρία της καθημερινής ζωής. Είναι σαφές, ότι ο συγγραφέας έχει επηρεαστεί από το έργο του G.Simmel καθώς διακρίνονται ταυτίσεις ως προς την χαώδη πραγματικότητα της ζωής στην πόλη. Άλλωστε, πρόκειται για ένα έργο αυτοβιογραφικό και σε αυτό ακριβώς το σημείο εντοπίζονται οι αγκυλώσεις που το καθιστούν αμφιλεγόμενο ως προς την ορθότητα της μεθοδολογίας του. Παρόλο που το ‘‘Soft City,, κατέχει εμβληματική θέση στις πολιτισμικές προσεγγίσεις για την πόλη, είναι ασφαλές να χαρακτηριστεί ως ταξιδιωτικό λογοτέχνημα που στηρίζεται σε μια βάση αμφισβήτησης του δομισμού και διαπραγματεύεται το αστικό ζήτημα επιφανειακά ενώ καθρεφτίζει όλες τις ανησυχίες και τους φόβους του συγγραφέα ως προς την διαχείριση της ζωής στην πόλη.

¹⁷ Deborah Stevenson, *Πόλεις και αστικοί πολιτισμοί*, Κριτική, 2007, σελ.95-97

¹⁸ Jonathan Raban, *Soft City*, Pan Macmillan Publications , 2017

Ένα άλλο σημαντικό έργο των πολιτισμικών προσεγγίσεων είναι το “Semiology and the Urban, (1971)¹⁹ του R.Barthes. Ο συγγραφέας χρησιμοποιεί την σημειωτική ως μεθοδολογικό εργαλείο αποκωδικοποίησης των νοημάτων σε αυτό που ονομάζει “μυθολογίες της καθημερινής ζωής”.²⁰ Η σημειωτική υπήρξε βασική ερευνητική μέθοδος στο πεδίο των πολιτισμικών σπουδών και η χρήση της από τον Barthes, στοχεύει στην αποδόμηση των συμβολισμών που εντοπίζονται στο αστικό βίωμα. Η αναγωγή μια πράξης ή διάδρασης ή σημείου ή τόπου μέσα στην πόλη, σε πολιτισμικό κείμενο αντανακλά όλες τις νοοτροπίες που υπάρχουν στο αστικό περιβάλλον. Τα αστικά κείμενα μπορούν να διαβαστούν ξεχωριστά το ένα από το άλλο ή σε συνδυασμό. Η συγκεκριμένη μελέτη ωστόσο γράφτηκε σε μια περίοδο όπου ο ίδιος είχε επηρεαστεί από την λακανική ψυχανάλυση και είχε παρεκκλίσεις από την αυστηρή σημειωτική, καθώς εστίαζε στο σώμα και τις ηδονές των αισθήσεων για την πρόσληψη και ερμηνεία των κειμένων - συμπεριλαμβανομένων και των αστικών.²¹ Υποστηρίζει ουσιαστικά ότι η αλληλεπίδραση με την πόλη δεν είναι μονοσήμαντη και διακατέχεται από μια ρευστότητα η οποία τελικά διαμορφώνει ένα επικοινωνιακό σύστημα ανάμεσα στο άτομο και τις χωρικές αναπαραστάσεις.

Στα μέσα της δεκαετίας του 1980, οι επιρροές του έργου του Walter Benjamin, που στηρίζονται στην περιπλάνηση στους δρόμους της πόλης και την πρόσληψη αυτής μέσα από ένα καλλιτεχνικό και βιοματικό πρίσμα, εξακολουθούν να διαφαίνονται και στο έργο του M.de Certeau, “The practice of everyday Life”(1984). Ο Γάλλος φιλόσοφος υποστηρίζει ότι η πόλη μέσα από τις χρήσεις των χώρων της από τους κατοίκους της, γίνεται ένας άλλος σημαντικός τόπος όπου αναπτύσσονται τακτικές αντίστασης από τα κάτω προς τα πάνω. Βασισμένος στην θεωρία του M.Foucault για τις πρακτικές πειθαρχίας και επιτήρησης, καταλήγει ότι οι δράσεις της καθημερινής ζωής είναι ικανές να διαταράξουν ή ακόμα και να υπονομεύσουν τις καπιταλιστικές κοινωνικές σχέσεις και την εξουσία που πηγάζει από την ιδιωτική ιδιοκτησία. Αναφέρει χαρακτηριστικά, ότι η πράξη του περπατήματος(μια απλή καθημερινή διαδικασία), είναι για το αστικό σύστημα ότι η ομιλία για τη γλώσσα ή τις δηλώσεις που εκφέρονται.²² Αποδίδοντας, λοιπόν, τεράστια δύναμη σε μια ενέργεια όπως είναι το περπάτημα μέσα στην πόλη, ξεκινά μελετώντας τα πιο μικρά στοιχεία του αστικού χώρου και σύμφωνα με το προσωπικό βίωμα του κάθε περιπλανώμενου, καταλήγει στο

¹⁹ Roland Barthes, *The Simiotic Challenge*, 1988, trans. Richard Howard (New York Hill and Wang), pp.191 - 201

²⁰ Deborah Stevenson, *Πόλεις και αστικοί πολιτισμοί*, Κριτική, 2007, σελ. 101

²¹ Deborah Stevenson, *Πόλεις και αστικοί πολιτισμοί*, Κριτική, 2007, σελ. 103

²² Michel de Certeau, *The Practice of Everyday Life*, 1984, University of California Press, translated by Steven Rendall, p.97

συμπέρασμα ότι η πρόσληψη της πόλης μπορεί να γίνει αντιληπτή από τον καθένα ανάλογα με τη μνήμη, τις συνδέσεις και την εμπειρία. Η πόλη αποκτά μια συγκεκριμένη δυναμική και εντυπώνεται ως βιωμένο κείμενο, όπου το άτομο κατανοεί την ύπαρξη του μέσα σε αυτήν, κατευθυνόμενο από τη δική του ιστορία και σε συνδυασμό με όλα τα νοήματα που εγγράφονται εξαιτίας του αστικού τοπίου. Τα ερεθίσματα του περιπλανώμενου που προκαλούνται από την αρχιτεκτονική, την πολεοδομία και στον αστικό σχεδιασμό, αποκωδικοποιούνται σχηματίζοντας ενδόμυχα την ταυτότητα του ατόμου, η οποία καθορίζει αυτόματα τα όρια που έχουν προκύψει από τις επιβεβλημένες στρατηγικές αστικοποίησης.

Οι θεωρίες των ερευνητών των πολιτισμικών σπουδών χάραξαν νέες κατευθύνσεις στη μελέτη του αστικού φαινομένου. Η μεθοδολογική προσέγγιση μικρο - ανάλυσης, με εμπνευστή τον W.Benjamin για το Παρίσι του 19ου αιώνα, κατάφερε να αναδείξει το ζήτημα της ρευστότητας της αστικής κουλτούρας κάθε πόλης, με γνώμονα τη μοναδικότητά της στο χώρο. Η ενασχόληση με τα ενδιαμέσα της αστικής ζωής πέρα από τα μνημεία, και τα τουριστικά σημεία συμβάλει στην καθιέρωση της αστικής ταυτότητας και αφήνει χώρο για ασφαλή συμπεράσματα μέσα από ένα πολιτισμικό πρίσμα. Αυτό, ως τάση διαθέτει το εξής πλεονέκτημα ως προς το εύρος διερεύνησης: από ένα προσωπικό σύστημα νοήματος, επεκτείνεται στην αποδόμηση πολιτικών και κοινωνικών παραγόντων που συγκροτούν ένα φαινόμενο. Αντιθέτως, οι βεμπεριανές και μαρξιστικές προσεγγίσεις μακρο - ανάλυσης που αναφέρθηκαν παραπάνω, έχουν ως βασικό άξονα έρευνας τις κοινωνικές δομές της πόλης στην οικονομική και πολιτική τους διάσταση. Αυτή η μετατόπιση από την ανισότητα στην διαφορά επιβεβαιώνει για άλλη μια φορά την πολυπλοκότητα του αστικού φαινομένου. Οι αστικές σπουδές δέχονται επιρροές από πολλά ακαδημαϊκά πεδία όπως η ιστορία, η δημογραφία, η γεωγραφία, η οικονομία, ο πολιτισμός. Επομένως, τα όρια του αστικού δεν είναι ακριβώς καθορισμένα. Σαφώς και όλες οι παραπάνω μέθοδοι έρευνας συνέβαλαν σε ένα βαθμό στην εξαγωγή συμπερασμάτων, ωστόσο φαίνεται ότι το αστικό φαινόμενο βρίσκεται σε μια συνεχή κινητικότητα και αυτό είναι απόρροια των ποικίλων διαστάσεων μιας πόλης. Συμπερασματικά, ο συγκερασμός θεωριών από τα διάφορα ακαδημαϊκά πεδία, μόνο γόνιμος μπορεί να θεωρηθεί.

1.3 Το αστικό βίωμα στην μετανεωτερικότητα

Στα παραπάνω υποκεφάλαια, έγινε η απόπειρα να καταγραφεί με μια σχεδόν ιστορική γραμμικότητα, η διαμόρφωση του κλάδου της κοινωνιολογίας που μελετά την πόλη. Ξεκινώντας από τις θεωρίες της Σχολής του Σικάγο, περάσαμε στις βεμπεριανές και μαρξιστικές προσεγγίσεις της δεκαετίας του 1960 και κατόπιν έκαναν την εμφάνιση τους οι μελέτες από το χώρο των πολιτισμικών σπουδών.

Το συμπέρασμα που προκύπτει, είναι η αναμφίβολα ξεχωριστή σχέση της αστικής κοινωνιολογίας με την κοινωνική θεωρία, καθώς το πεδίο των αστικών σπουδών δημιουργεί συνεχώς νέες τάσεις χρησιμοποιώντας την πόλη και τις ποικίλες διαστάσεις της, ως ερευνητικό άξονα. Πέρα, όμως από τα ασταθή και ακαθόριστα όρια του αστικού, αυτή η ποικιλία οπτικών μελέτης έχει τη ρίζα της στην προβληματική περί περάσματος από την νεωτερικότητα στη μετανεωτερικότητα. Η δυτική κοινωνική σκέψη διαμορφώθηκε κάτω από το πέπλο ορθολογισμού της νεωτερικότητας προσδίδοντας συγκεκριμένα χαρακτηριστικά στην ιστορική αυτή περίοδο. Την δεκαετία του 1980 ωστόσο, το πιο κεντρικό πεδίο της σύγχρονης θεωρητικής ανάπτυξης είναι το κατα πόσο έχει γίνει το πέρασμα στη μετανεωτερικότητα. Ο ρευστός όρος της μετανεωτερικότητας θέτει υπό αμφισβήτηση την πλειοψηφία των ακαδημαϊκών πεδίων και επανεξετάζει τον τρόπο σκιαγράφησης του κοινωνικού τοπίου. Κατά τον Z.Bauman, του οποίου οι μελέτες αφορούν κυρίως τη μετάβαση στη μετανεωτερικότητα, υποστηρίζεται ότι αυτή η αναδιάρθρωση έχει συμβεί και το πλέον χρήσιμο είναι να γίνουν όλες οι απαραίτητες διαγνώσεις για τα κέρδη και τις ζημιές αυτής της μετάβασης. Ορμώμενος από τις φροϋδικές διατυπώσεις, προσδιορίζει αρχικά την νεωτερικότητα ως την ιστορική περίοδο της ανάγκης για ευταξία, η οποία δεν προκαλείται αυτόματα αλλά μέσα από την οδύνη και τη δυσφορία των ανθρώπων των οποίων η αντίσταση αναπτύσει άμυνες. Η νεωτερική ευταξία, λοιπόν, είναι άρρηκτα συνδεδεμένη με την έλλειψη ελευθερίας. Στη μετανεωτερικότητα συμβαίνει το αντίστροφο: επιδιώκεται η ελευθερία και η δυσφορία προκαλείται από την έλλειψη ασφάλειας.²³ Στο συνολικό έργο του, υπάρχει η επιδίωξη να επισημανθούν οι αναφορές μεταξύ νεωτερικότητας και μετανεωτερικότητας μέσα από επιμέρους τομείς. Οι αλλαγές που υπέστη το υποκείμενο σε επίπεδο χωροχρόνου και ατομικής ταυτότητας είναι αυτές που μας ενδιαφέρουν καθώς σχετίζονται με την παρούσα εργασία. Ο Bauman, σκιαγραφεί αυτό το πέρασμα τονίζοντας ότι ο μετανεωτερικός άνθρωπος ζει σε ένα αδιάκοπο συνεχές παρόν, παραμερίζοντας τις

²³ Κωνσταντίνος Περεζούς, *Zygmunt Bauman, Η μετανεωτερικότητα και τα δεινά της*, 2015, Επιστήμη και Κοινωνία: Επιθεώρηση Πολιτικής και Ηθικής Θεωρίας, 12, 351–358

χρονικές δομές της προηγούμενης περιόδου της νεωτερικότητας και έχοντας ως στόχο να απαγκιστρωθεί από οποιαδήποτε προσήλωση, άρα και κατασκευή ταυτότητας. Αυτή η παραδοχή κατά τον Bauman, δεν εξαλείφει τις ανισότητες. Απλώς τις τροποποιεί, κυρίως με όρους πολιτικής οικονομίας αναδεικνύοντας συχνά τους μη προνομιούχους. Άλλωστε, υπάρχει από μεριάς του μια ευαισθητοποίηση σε ζητήματα φτώχειας και εργασίας προκειμένου να επεξηγηθεί η διαστρωμάτωση της κοινωνίας που αποφέρει την ενοχοποίηση σε αυτά τα ζητήματα. Καταλήγει στο ότι η μετανεωτερικότητα δεν είναι μια νέα τάξη πραγμάτων μετά από ρήξη, αλλά ενέχει πολλά στοιχεία της νεωτερικότητας αναπαράγοντας ένα τροποποιημένο μοτίβο οργάνωσης της ηγεμονίας και της καταπίεσης.

Οι επιδράσεις της μετανεωτερικότητας, είναι διάχυτες και στα επιστημονικά πεδία που ασχολούνται με το αστικό φαινόμενο. Η μετανεωτερική αρχιτεκτονική ως επιστήμη, είναι η πρώτη που υμνεί την τοπική ποικιλία και ανασύρει τη σημασία της αστικής διαφοροποίησης,²⁴ με αποτέλεσμα να δημιουργηθεί πρόσφορο έδαφος για τη διερεύνηση του αστικού βιώματος στη μετανεωτερικότητα. Παράλληλα, οι νέοι αστικοί χώροι της δεκαετίας του 1980 - 90, θεωρήθηκαν άξιοι μελέτης όχι μόνο εξαιτίας της κατασκευαστικής τους δομής αλλά και των πολιτισμικών αξιών που πρεσβεύουν. Ο D.Harvey ισχυρίστηκε ότι υπάρχει ευδιάκριτο μετανεωτερικό στυλ και προσδιορίζει την κατάσταση της μετανεωτερικότητας ως το συνδυασμό συμπίεσης χρόνου και χώρου.²⁵ Η ευέλικτη συσσώρευση ευνοεί την χωρική κινητικότητα ανθρώπων και έργων τέχνης και διαμορφώνει ένα νέο αστικό περιβάλλον χωρίς τόπο.

Ενδιαφέρον προκαλούν και οι προσεγγίσεις του F.Jameson , ο οποίος εισήγαγε μια νέα έννοια αστικού χώρου επικαλούμενος νέες μορφές “νοητικής χαρτογράφησης”. Ο συνδυασμός παλιών και νέων τεχνοτροπιών σε κτίρια, δημιουργεί αταξία και μια συνεχόμενη αμφισβήτηση ως προς την ακεραιότητα του εσωτερικού.²⁶ Η σύνδεση με τη μεταμοντέρνα κοινωνία γίνεται στο σημείο όπου επικρατεί ο εκτεταμένος ατομικισμός, καθώς το υποκείμενο βρίσκεται σε μια συνεχόμενη σύγχυση, ίδια με αυτή που προκαλείται από το καταναλωτισμό των υλικών αγαθών, ευνοώντας τις διαρκείς ματαιώσεις των προσδοκιών και των επιθυμιών.

²⁴ Mike Savage και Alan Warde, *Αστική Κοινωνιολογία, Καπιταλισμός και Νεωτερικότητα*, Παπαζήσης, 2005, σελ.255

²⁵ Mike Savage και Alan Warde, *Αστική Κοινωνιολογία, Καπιταλισμός και Νεωτερικότητα*, Παπαζήσης, 2005, σελ.256

²⁶ Mike Savage και Alan Warde, *Αστική Κοινωνιολογία, Καπιταλισμός και Νεωτερικότητα*, Παπαζήσης, 2005, σελ.258 - 259

Η S.Zukin, υποστηρίζει δύο σημαντικούς τύπους μετανεωτερικών χώρων: τις περιοχές συγκέντρωσης της αστικής τάξης και τα φανταστικά θεματικά πάρκα (όπως η Disneyland). Υποστηρίζει ότι η εμπορευματοποίηση υπηρεσιών, τέχνης και θεάματος αναγάγει την πόλη σε προϊόν κατανάλωσης, σε αντίθεση με τη νεωτερική πόλη που η δραστηριότητά της περιορίζεται στην βιομηχανική παραγωγή.²⁷ Η θεωρία περί χαρακτηρισμού της μετανεωτερικότητας, ως η εποχή του καταναλωτισμού ήταν κοινή πεποίθηση και για άλλους θεωρητικούς που ασχολήθηκαν με την πόλη. Ο σημαντικότερος παράγοντας διαμόρφωσης αυτού του επιχειρήματος προέκυψε από τη συνεχόμενη επέκταση του τουρισμού. Η νέα τάση αναφορικά με την επισκεψιμότητα ενός τόπου, παραμερίζει την απλή θέαση πολιτιστικών χώρων ή μνημείων, και αποκτά τις διαστάσεις της απόλυτης εμπειρίας μέσω της κατανάλωσης. Επινόείται ο όρος "αστικός τουρισμός",²⁸ όπου η πόλη συμυκνώνεται σε μια νοητή συσκευασία ως προϊόν προς πώληση. Η ρίζα αυτού του μετασχηματισμού βρίσκεται στην διαδικασία του εξευγενισμού (απόδοση του όρου στα αγγλικά: gentrification) των πόλεων, που καταγράφηκε πρώτα από την κοινωνιολόγο R.Glass το 1964 μελετώντας τις αναπλάσεις στην πόλη του Λονδίνου. Μέσω της αστικής ανάπλασης, η πόλη αποκτά εμπορική ταυτότητα και προωθείται μέσω του μάρκετινγκ με απώτερο στόχο να επιτευχθεί η οικονομική ανάκαμψη του τόπου μέσω της κατανάλωσης των τουριστών. Κατά τους Bianchini και Schewngel,²⁹ έχουν καθιερωθεί δύο μοντέλα εξευγενισμού των πόλεων: η αμερικανοποίηση (κατασκευή εντυπωσιακών χώρων, συχνά σε παραλιακά μέτωπα) και η ευρωπαϊκοποίηση (ανάπτυξη τοπική πολιτιστικής βιομηχανίας).

Εξαιτίας της παγκοσμιοποίησης, οι κρατικοί φορείς σε συνδυασμό με τοπικούς επιχειρηματίες, στρέφονται προς τη διαμόρφωση μιας εμπορικής ταυτότητας της πόλης προκειμένου να γίνει ανταγωνιστική και να καθιερωθεί ως ο απόλυτος προορισμός διασκέδασης. Οι αστικές αναδιαρθρώσεις της μετανεωτερικότητας έχουν ως κύριο χαρακτηριστικό τους την αναπαραγωγή των διαδικασιών της εκμετάλλευσης των νεοφιλελεύθερων πολιτικών του καπιταλισμού που ενισχύονται μέσω της κατανάλωσης, δεδομένο που προκύπτει από το έργο πολλών θεωρητικών της πόλης. Ο γεωγράφος Edward Soja είναι ο εισηγητής της τριαλεκτικής της ανθρωπογεωγραφίας σύμφωνα με την οποία τονίζεται η ίση σημασία της ιστορίας, των κοινωνικών σχέσεων και των χωρικών κατασκευών για την κατανόηση του αστικού περιβάλλοντος.³⁰ Υποστηρίζει, επίσης ότι η

²⁷ Sharon Zukin, *The cultures of cities*, 1995, Blackwell publishers, pp.10-14

²⁸ Deborah Stevenson, *Πόλεις και αστικοί πολιτισμοί*, Κριτική, 2007, σελ. 158

²⁹ Deborah Stevenson, *Πόλεις και αστικοί πολιτισμοί*, Κριτική, 2007, σελ. 159

³⁰ Evan Moffit, *Remembering Edward Soja*, 2018, 4CITIES

κοινωνική διαστρωμάτωση που διαμορφώνεται από τον καπιταλισμό, βρίσκεται σε μια παράλληλη σύνδεση και αποσύνδεση με τους κρατικούς και οικονομικούς θεσμούς. Οι παραδοσιακές πρακτικές διασκορπίζονται(χωρίς να εξαφανίζονται εντελώς) και η οικονομική ροή τείνει προς την τεχνική βελτίωση σε συνδυασμό με μια τεράστια επέκταση της διοικητικής εμβέλειας του κράτους.

Άλλος ένας θεωρητικός που ερευνά το αστικό βίωμα στη μετανεωτερικότητα είναι A.Merrifield, του οποίου οι αναλύσεις διατηρούν την μαρξιστική επιρροή του H.Lefebvre για το δικαίωμα στην πόλη, ενώ παράλληλα εμβαθύνει στο δίπολο της διάθεσης ή μη των αστικών πόρων.³¹ Οι μελέτες του ασχολούνται με ζητήματα που ξεκινούν από την επιφάνεια και επεκτείνονται σε όρους παγκόσμιας αγοράς. Οι ανισότητες, κατά τον Merrifield, εντοπίζονται όταν την ίδια στιγμή που κατασκευάζονται ουρανοξύστες, στην ίδια πόλη υπάρχουν μη ασφαλτωμένοι δρόμοι. Επομένως, ο χωρικός μετασχηματισμός παρήγαγε μια φαινομενική νεωτερικότητα ενισχύοντας την ταξικότητα. Στις μελέτες του δεν παραλείπει να αναφερθεί στα κινήματα εξέγερσης σε μεγάλα αστικά κέντρα του 19ου αιώνα όπως το Παρίσι, που όμως η αστική ανάπτυξη σήμερα τα διαμόρφωσε σε μητροπόλεις υψηλής επισκευσιμότητας για τους τουρίστες, τονίζοντας έτσι τις κοινωνικές αντιθέσεις που προκύπτουν κατά τη μετάβαση στη μετανεωτερική κοινωνία.

Άλλο ένα δομικό χαρακτηριστικό της μετανεωτερικότητας είναι η τεχνολογική εξέλιξη, της οποίας οι επιδράσεις εγγράφονται και στην πόλη. Τα δίκτυα αποτελούν πλέον βασικό στοιχείο της διευθέτησης της καθημερινής ζωής και οι αστικές σπουδές μελετούν το πέρασμα από την βιομηχανική εποχή στην εποχή της πληροφορίας. Το αστικό βίωμα στη μετανεωτερικότητα, εμπεριέχει όλους τους μετασχηματισμούς προς την πόλη της πληροφορίας. Κατά τον M.Castells, η αναδυόμενη κοινωνία του δικτύου(network society) συνδέεται με τις πανταχού παρούσες τεχνολογίες πληροφοριών και επικοινωνιών. Παραμερίζονται οι καθιερωμένες παραδόσεις του καπιταλιστικού συστήματος που εστιάζουν στην κατανάλωση και σχηματίζεται ένα νέο είδος καπιταλισμού τον οποίο εν συντομία αποκαλεί ‘‘πληροφορισμό’’.³² Η οργανωτική δομή της κοινωνίας βρίσκεται σε ένα σύνολο διασυνδεδεμένων κόμβων τεχνολογίας που αλλάζει ριζικά την ανθρώπινη εμπειρία. Κατά τον Castells, αυτή η τάση αναδιάρθρωσης του καπιταλισμού προς μια παγκόσμια οικονομία κατευθυνόμενη από τις τεχνολογίες ξεκίνησε της δεκαετία του 1980, χρονική περίοδος που ο ακαδημαϊκός χώρος στην πλειοψηφία του εντοπίζει το πέρασμα στην μετανεωτερικότητα.

³¹ Andy Merrifield, *The Dialectics of Distopia :Disorder and Zero tolerance in the city*, June 2000, Volume 24.2, International Journal of urban and regional research

³² Marc Pirogan & Christian Katzenbach, *Revisiting Castells Network Society*, Digital Society Block, 08 Dec 2017

Η καταγραφή της εξέλιξης της παγκόσμιας κοινωνιολογικής επιστήμης ενέχει κινδύνους ελλείψεων. Άλλωστε οι δραστηριότητες της καθημερινής ζωής που απασχολούν τον άνθρωπο μέσα στη σύγχρονη πόλη είναι τόσες πολλές που είναι σχεδόν ανέφικτο να αξιολογηθούν όλες οι προσεγγίσεις. Οι σημαντικές επισημάνσεις που πρέπει να γίνουν για τις ανάγκες αυτής της εργασίας είναι οι εξής: α) η κατεύθυνση του αστικού κοινωνιολόγου είναι να λειτουργεί ως μεσάζοντας ανάμεσα στην κοινωνική θεωρία και το αστικό πρόβλημα³³, β) η πόλη ως ερευνητικός άξονας διαθέτει πολλές αναγνώσεις άρα η μεθοδολογία που ακολουθείται κάθε φορά διαφέρει. Ο κοινός τόπος της πλειοψηφίας των τάσεων που έχουν προκύψει από την ακαδημαϊκή κοινότητα, είναι η πόλη ως παράγοντας ανισότητας μέσα από όλες τις εκφάνσεις της και γ) οι αστικές σπουδές αποτελούν ένα συνδυαστικό πεδίο γνώσης πολλών επιστημών.

³³ Mike Savage και Alan Warde, *Αστική Κοινωνιολογία, Καπιταλισμός και Νεωτερικότητα*, Παπαζήσης, 2005, σελ. 73

Κεφάλαιο 2 - Η αστική κοινωνιολογία στην ελληνική βιβλιογραφία

Υπάρχει αστική κοινωνιολογία στην Ελλάδα; Κι αν ναι, ποιές είναι οι επιστήμες που έχουν συμβάλει στη διαμόρφωσή της; Σε αυτό το μικρό σε έκταση κεφάλαιο θα γίνει η καταγραφή της εγχώριας βιβλιογραφίας που πραγματεύεται τις κοινωνικές διαστάσεις της ελληνικής πόλης. Αυτή η διαδικασία κρίνεται αναγκαία, καθώς επιχειρεί να αναδείξει τις επιρροές των διεθνών αστικών σπουδών σε εθνικό επίπεδο και ακολούθως υποβοηθά στην εξαγωγή συμπερασμάτων για την ελληνική πόλη ως πεδίο έρευνας και το κατά πόσο έχουν χειραφετηθεί από τις επιστήμες της αρχιτεκτονικής και της πολεοδομίας. Έχοντας ως δεδομένο, ότι το αστικό φαινόμενο έχει πληθώρα εκφάνσεων, η διεθνής βιβλιογραφία έχει ήδη καταλήξει στο συμπέρασμα ότι η αστική κοινωνιολογία διαμορφώνεται από το συγκερασμό πολλών επιστημών. Ωστόσο, θα ήταν δόκιμο να ερευνηθεί αν το ίδιο ισχύει και για την ελληνική ακαδημαϊκή κοινότητα. Επομένως, η στοχευμένη αυτή αναζήτηση αποσκοπεί ουσιαστικά στην καταγραφή της ενασχόλησης Ελλήνων ακαδημαϊκών αναφορικά με αστικά ζητήματα καθώς και του επιστημονικού χώρου από τον οποίο προέρχονται.

Η αρχιτεκτόνισσα και γεωγράφος Λίλα Λεοντίδου, μέσα από την έρευνα της με τίτλο *‘‘Πόλεις της Σιωπής. Εργατικός Εποικισμός της Αθήνας και του Πειραιά 1909 - 1940,’’* (2001), θέτει το ζήτημα της κατανομής του οικιστικού χώρου στην Αθήνα και τον Πειραιά χρησιμοποιώντας μια ιδιόμορφη μεθοδολογία συγκριτικής μελέτης, αντιπαραβάλλοντας τις δύο ελληνικές πόλεις, με αυτές της Λατινικής Αμερικής και της βόρειας Ευρώπης. Με δεδομένο τις διαρθρωτικές διαφορές που έφερε ο διαχωρισμός κέντρου - περιφέρειας τα πρώτα χρόνια της εκβιομηχάνισης και της επικράτησης του καπιταλιστικού τρόπου παραγωγής, η Λεοντίδου εισάγει την έννοια της ημιπεριφερειακής πόλης όπου τα λαϊκά στρώματα αγωνίζονται για τη μορφή κατοχής του οικιστικού χώρου και πιο συγκεκριμένα για την ιδιοκατοίκηση και την αυτοστέγαση, μέσα από τις οποίες επιδιώκεται η συναισθηματική εξισορρόπηση από την έλλειψη ασφάλειας που επικρατούσε στον εργασιακό τομέα. Αυτή η μορφή οικιστικής ανάπτυξης, επιτυγχάνεται μέσα από τη μαζικοποίηση των αστικών κοινωνικών κινημάτων καθώς μόνο έτσι μπορεί να είναι ανθεκτική. Για αυτό άλλωστε, στην ημιπεριφερειακή πόλη, εντοπίζονται πολλοί αγώνες που αφορούν την κυριότητα και όχι την χωροθέτηση της κατοικίας.³⁴ Οι προσεγγίσεις της Λεοντίδου, είναι ένα σύμπλεγμα των επιστημών της πολεοδομίας, της ιστοριογραφίας και

³⁴ Λίλα Λεοντίδου, *‘‘Πόλεις της Σιωπής. Εργατικός Εποικισμός της Αθήνας και του Πειραιά 1909 - 1940,’’*, Πολιτιστικό Τεχνολογικό Ίδρυμα ΕΤΒΑ, 2001,σελ.284 - 287

της κοινωνιολογίας ενώ ένα αρκετά μεγάλο μέρος αυτής της έρευνας κάνει μια προσπάθεια να αναζητήσει τις ταυτίσεις με την κλασική μαρξιστική θεωρία. Η νεωτερική πόλη έχει τη βάση της στην επικράτηση του καπιταλισμού αλλά οι χώρες του ευρωπαϊκού νότου δεν γεύτηκαν την νεωτερικότητα.³⁵ Αυτό ως παγιωμένη πεποίθηση διαφαίνεται και στο σύνολο του έργου της. Για αυτό και επιμένει στην εξέταση της γεωγραφικής θέσης της πόλης σε συνδυασμό με τη χρονικότητα αναφορικά με τη μετάβαση μιας κοινωνίας. Δεν είναι τυχαία η μεθοδολογία που ακολουθεί η Λεοντίδου: ερευνά την μεσογειακή πόλη πάντα σε σύγκριση με πόλεις της βόρειας Ευρώπης και αναλύει όλες τις διαστάσεις του πολεοδομικού σχεδιασμού. Οι προσεγγίσεις που διαμορφώνονται μέσα από αυτή την αναζήτηση αποκωδικοποιούν όλα εκείνα τα πολιτικά νοήματα που σχετίζονται με την αστική διακυβέρνηση του δυτικού καπιταλιστικού κόσμου. Έχει εντοπίσει τις δυνατότητες που θα είχε η αναδιανεμητική πολεοδομία σε πόλεις της Μεσογείου και υποστηρίζει σθεναρά ότι οι νέες μορφές διακυβέρνησης έχουν εκτοπίσει τον πολεοδομικό σχεδιασμό. Η στροφή στην επιχειρηματική πόλη, απότοκη των νεοφιλελεύθερων πολιτικών παρεμβάσεων, άλλοτε δημιουργεί και άλλοτε ενισχύει την υφιστάμενη ανισότητα σε πληθυσμιακές ομάδες.

Άλλος ένας ερευνητής από τον κλάδο της αρχιτεκτονικής που μελετά το αστικό βίωμα, είναι ο Σταύρος Σταυρίδης. Στα έργα με τίτλο “Από την πόλη οθόνη στην πόλη σκηνή”,(2018) και “Μετέωροι χώροι της ετερότητας”,(2010), μπορούμε να διακρίνουμε τους προβληματισμούς που θέτει σχετικά με τον τρόπο θέασης της πόλης. Ο Σταυρίδης λαμβάνει ως δεδομένο ότι μεγάλα τμήματα του πληθυσμού στις μεγαλουπόλεις είναι δομικά εξόριστα από τις περιοχές της κατανάλωσης, ενώ άλλη μια βασική του θεωρία είναι πως ο κοινός χώρος γεννιέται σε μεγάλα πειράματα κοινωνικής συλλογικής χειραφέτησης. Ασχολείται με το ζήτημα της κατοίκησης των πόλεων σε ένα πλέγμα σχέσεων με το “άλλο” και τον αυτοκαθορισμό του ατόμου μέσα από αυτή τη ζύμωση. Στο έργο του υπάρχει μια συνεχής ανησυχία για τις αστικές προσδοκίες που σήμερα προκύπτουν από την ανάγκη για οικειότητα. Σε αυτήν ακριβώς την κατάσταση αντιπαραβάλλει την έννοια της ετερότητας, την οποία και θεωρεί ως το βασικό εργαλείο συνύπαρξης. Οι προσεγγίσεις του έχουν ως βάση την επιστήμη του, αλλά τολμά να τις συνδυάσει μεθοδολογικά με τη φιλοσοφία, την ανθρωπολογία και την πολιτική. Ο χώρος της ετερότητας είναι δυναμικός και συσχετιστικός και ουσιαστικά πρέπει να καθιερωθεί γιατί από τις αλληλεπιδράσεις του, απομακρύνεται ο άνθρωπος από το φόβο του αλλιώτικου. Η κατοίκηση στα πλαίσια της ετερότητας είναι

³⁵ Λίλα Λεοντίδου, “Μετανεωτερική Αστική Διακυβέρνηση: από την Πολεοδομική στην Επιχειρηματική Πόλη”. Στο *Πόλη και χώρος από τον 20ο στον 21ο αιώνα. Τιμητικός τόμος για τον καθηγητή Αθανάσιο Ι. Αραβαντινό*, Αθήνα: ΕΜΠ – Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας – ΣΕΠΟΧ, 2004, σελ.294

μονόδρομος ώστε να νοηματοδοτηθεί ο χώρος ως προθάλαμος για μια ανοιχτή κοινωνία των πολιτών που προσβλέπει στην αυτοδιαχείριση.

Η Σάσα Λαδά είναι άλλη μια αρχιτεκτόνισσα που έχει ασχοληθεί με την αστική εμπειρία σε σχέση με το φύλο. Η επιμέλεια του συλλογικού έργου “Μετα - τοπίσεις: Φύλο, διαφορά και αστικός χώρος” (2009) περιλαμβάνει μελέτες που διερευνούν την έμφυλη κοινωνική ανισότητα που διακρίνεται στην αρχιτεκτονική και μέσα από μια φεμινιστική σκοπιά τίθενται ερωτήματα για το πώς επενδύεται το γυναικείο σώμα μέσα στην πόλη.

Οι συλλογικοί τόμοι γενικότερα διατηρούν το πλεονέκτημα της πολυφωνίας σε ζητήματα μεθοδολογίας ωστόσο όλοι οι συγγραφείς σε αυτό το εγχείρημα, προέρχονται από τον κλάδο της αρχιτεκτονικής. Επομένως, μέχρι στιγμής δεν εντοπίζεται κάποια χειραφέτηση από το συγκεκριμένο ακαδημαϊκό πεδίο, ακόμα κι αν τα ερευνητικά ερωτήματα έχουν κοινωνικές διαστάσεις. Κάτι αντίστοιχο συναντάμε και στο συλλογικό έργο “Urban Conflicts” (2015), το οποίο προέκυψε από το εργαστήριο του τμήματος της Αρχιτεκτονικής Σχολής του ΑΠΘ την περίοδο 2013 - 2014, με κύριο θέμα συζήτησης τις συγκρούσεις στην πόλη της κρίσης. Οι επιστήμονες που συμμετείχαν είχαν ως αφετηρία το κοινωνικό και πολιτικό πλαίσιο της εποχής, άρα αυτόματα διακρίνεται μια τάση συγκερασμού των ακαδημαϊκών πεδίων που εντοπίστηκε και στη διεθνή βιβλιογραφία, καθώς και η πολυπλοκότητα των εκφάνσεων του αστικού φαινομένου. Ωστόσο, ο επιστημονικός πυρήνας είναι η αρχιτεκτονική, γεγονός που αποκαλύπτει μια προσκόλληση των αστικών σπουδών στην Ελλάδα στη συγκεκριμένη επιστήμη.

Σαφώς και υπάρχουν κάποια φωτεινά παραδείγματα εξαιρέσεων στην χειραφέτηση της ελληνικής αστικής κοινωνιολογίας από τις πολυτεχνικές επιστήμες, όπως το συλλογικό έργο “Αμφισβητούμενοι χώροι στην πόλη - Χωρικές προσεγγίσεις του πολιτισμού” (2010), που περιλαμβάνει θεωρητικές προσεγγίσεις και από κοινωνικούς επιστήμονες κυρίως από τον κλάδο της κοινωνικής ανθρωπολογίας του Πανεπιστημίου Αιγαίου αλλά και τα έργα των Καβουλάκου και Γρίτζα με τίτλο “Εναλλακτικοί Οικονομικοί και Πολιτικοί Χώροι: κοινωνία πολιτών, κοινωνικά κινήματα και χωρική ανάπτυξη” (2016) καθώς και η μελέτη των Ε. Χαϊντενραϊχ, Σ. Χτούρης και Ν. Ιψεν με τίτλο “Αθήνα - Η κοινωνική δημιουργία μιας μεσογειακής μητρόπολης” (2007). Οι οπτικές αυτών των μελετών πρόσκεινται στις κοινωνικές ανισότητες με διευρύνσεις στην ανάλυση των κινημάτων και την κοινωνία των πολιτών, εστιάζοντας σε μεθοδολογικές θεωρήσεις πολιτικής επιστήμης και κοινωνιολογίας καθώς οι αναφορές στην αρχιτεκτονική και την πολεοδομία λειτουργούν καθαρά εργαλειακά. Ο ερευνητικός τους πυρήνας είναι ο εντοπισμός όλων εκείνων των κοινωνικών μετασχηματισμών που λειτουργούν ρυθμιστικά ως προς την κατασκευή της πόλης σε

συνάρτηση , όχι μόνο με την επίδραση της βιομηχανικής αστικοποίησης, αλλά και με το αξιακό σύστημα ανθρωπίνων σχέσεων και τη δημιουργία κοινοτήτων.

Παράλληλα, παρατηρείται ότι η πόλη της Αθήνας, αποτελεί πόλο έλξης για τους περισσότερους επιστήμονες των αστικών σπουδών στην Ελλάδα, και για αυτό στο υποκεφάλαιο που ακολουθεί θα εξετάσουμε κάποιες από αυτές τις προσεγγίσεις.

2.1 Μεθοδολογικές προσεγγίσεις έρευνας για την πόλη της Αθήνας

Η Αθήνα είναι μια ευρωπαϊκή πόλη με μακρά ιστορία και πολιτισμό, της οποίας οι επιρροές έχουν διατηρήσει μέχρι και σήμερα μια “παραμυθία” ελιτισμού σε σύγκριση με άλλες ευρωπαϊκές πρωτεύουσες. Πρόκειται επομένως για έναν τόπο, που αφενός εμπεριέχει ιδιαιτερότητες λόγω αυτής της εξέχουσας πολιτισμικής κληρονομιάς, και αφετέρου καλείται ως αστική οντότητα, να προσαρμοστεί στις απαιτήσεις του σύγχρονου βιώματος της μετανεωτερικότητας. Αυτό το δίπολο ανάμεσα στο βαρύ παρελθόν και το δυτικοποιημένο παρόν και μέλλον, είναι που εν τέλει προκαλεί το ερευνητικό ενδιαφέρον και δίνει παραπάνω οπτικές γωνίες για την ανάδειξη κοινωνικών ζητημάτων. Οι άξονες αναζήτησης για την Αθήνα στην ελληνική βιβλιογραφία, μπορούν ευρύτερα να κατηγοριοποιηθούν στα πεδία της στέγασης, της επιχειρηματικότητας, των παρεμβάσεων / αναπλάσεων, της κοινωνικής πρόνοιας και του διεθνή ρόλου της πόλης.

Ο Θανάσης Μαλούτας μελετά ζητήματα κατοίκησης του κέντρου Αθήνας και αποδομεί ιστορικά και δημογραφικά τις μεθοδευμένες μετακινήσεις των υψηλών και μεσαίων κοινωνικά στρωμάτων προς τα προάστια. Καταλήγει στο συμπέρασμα, ότι αυτός ο χωρικός μετασχηματισμός ξεκινά από τη δεκαετία του 1970, όταν ξεκίνησε η δυνατότητα αντιπαροχής παλαιών κατοικιών, και κορυφώνεται πριν τους Ολυμπιακούς αγώνες του 2004, διάστημα μεγάλων προσδοκιών αναφορικά με τις επενδύσεις που θα προωθούσαν την αναγέννηση του μέρους αλλά ποτέ δεν εκπληρώθηκαν.³⁶ Παράλληλα, τονίζει ότι η υποβάθμιση της περιοχής είχε ήδη ξεκινήσει πριν να κάνουν την εμφάνιση τους ευάλωτες κοινωνικές ομάδες όπως μετανάστες, χρήστες ουσιών και άστεγοι. Ο Θ.Μαλούτας είναι επίσης εμπνευστής και μέλος της ομάδας έργου του ιστότοπου athenssocialatlas.gr, ένα έργο που οραματίζεται την συγκέντρωση υλικού και την ανάδειξη θεμάτων κοινωνικής γεωγραφίας της Αθήνας.

³⁶ Θωμάς Μαλούτας, *Η υποβάθμιση του κέντρου της Αθήνας και οι επιλογές περιοχής κατοικίας από τα υψηλά και τα μεσαία στρώματα - Το κέντρο της Αθήνας ως πολιτικό διακύβευμα*, Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών, 2013, σελ. 29 - 50

Μια άλλη οπτική έρευνας της πόλης είναι η επιχειρηματική φυσιολογία της Αθήνας. Η Σοφία Σκορδίλη, παρουσιάζει μια ενδιαφέρουσα προσέγγιση αναφορικά με το μαζικό κλείσιμο μικρών καταστημάτων τροφίμων του κέντρου, εξαιτίας της επιστροφής μεγάλων αλυσίδων σούπερ μάρκετ, τα οποία ενώ για χρόνια είχαν ακολουθήσει την προαστιοποίηση, πλέον εγκαθίστανται ξανά σε κεντρικά σημεία της πόλης θέτοντας ερωτήματα για τον Αστικό Σχεδιασμό Σίτισης.³⁷

Ζητήματα επιχειρηματικότητας και ανταγωνισμού, αναδεικνύονται και στη μελέτη της Ιωάννας Τσιγκάνου με τίτλο ‘‘Επιχειρηματικότητα, κίνδυνοι και ανταγωνισμός στο ιστορικό κέντρο της Αθήνας: η κατασκευή ενός ερευνητικού αντικειμένου’’(2013) , όπου η συγγραφέας εξετάζει κατά κύριο λόγο την κοινωνική φοβία που έχει καλλιεργηθεί εξαιτίας της εμπορικής δραστηριότητας μεταναστών. Οι απόψεις Ελλήνων επιχειρηματιών που δραστηριοποιούνται στην περιοχή, καταρρίπτουν την άποψη περί ‘‘επέλασης της ξένης επιχειρηματικότητας’’ και αποκαλύπτουν την τραυματισμένη κοινωνική συνοχή που βάλλεται συνεχώς με τεχνητό τρόπο και έχει τη βάση στην δυσπιστία που προκαλεί η ετερότητα.

Οι παρεμβάσεις ανάπλασης αποτελούν ακόμα έναν ερευνητικό άξονα που προκαλεί το ακαδημαϊκό ενδιαφέρον. Η Γεωργία Αλεξανδρή έχει μελετήσει τους κοινωνικούς και χωρικούς μετασχηματισμούς σε διάφορες γειτονιές της Αθήνας όπως το Μεταξουργείο, το Γκάζι, τα Εξάρχεια και τα Πετράλωνα.³⁸ Ακολουθώντας ιστορικά το φαινόμενο των αναπλάσεων καταλήγει σε συμπεράσματα που σχετίζονται με το προφίλ των κατοίκων που πλέον είναι περισσότερο ευαισθητοποιημένοι σε ζητήματα γειτονιάς και αναλύει τις πρακτικές αστυνόμευσης που αμαυρώνουν σημεία και ενισχύουν πρακτικές επιτήρησης που πηγάζουν από τις κοινωνικές ανισότητες σε πληθυσμούς όπως οι μετανάστες και οι άστεγοι.

Ο διεθνής ρόλος της πόλης έχει απασχολήσει ερευνητές όπως ο Δημήτρης Οικονόμου, του οποίου οι προσεγγίσεις προκύπτουν από ένα οικονομικό εξεταστικό πρίσμα για την περίοδο της οικονομικής κρίσης του 2010. Η διαπίστωση ότι η κατάρρευση του τουρισμού υπήρξε η κορύφωση της αποδυνάμωσης της διεθνούς φήμης της μητροπολιτικής Αθήνας συνδέεται τόσο με την εσωτερική χρηματοπιστωτική κρίση, όσο και με τον εφησυχασμό που είχε καλλιεργηθεί από την εποχή της διεξαγωγής των Ολυμπιακών Αγώνων της Αθήνας (2004), ότι έχουν εξασφαλιστεί επενδύσεις.³⁹ Στα ίδια πλαίσια κινούνται και οι αναλύσεις του

³⁷ Σοφία Σκορδίλη, *Νέες στρατηγικές χωρικής επέκτασης των μεγάλων αλυσίδων τροφίμων και αλλαγές στο τοπίο του λιανικού εμπορίου τροφίμων της Αθήνας, Το κέντρο της Αθήνας ως πολιτικό διακύβευμα*, Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών, 2013, σελ. 119 - 143

³⁸ Γεωργία Αλεξανδρή, *‘‘Εξευγενισμός’’(gentrification) στις γειτονιές του Αθηναϊκού κέντρου*, Athens Social Atlas, 2015

³⁹ Δημήτρης Οικονόμου, *Ο διεθνής οικονομικός ρόλος της Αθήνας*, Athens Social Atlas, 2015

Κωστή Χατζημιχάλη, ο οποίος υποστηρίζει ότι η ανάγκη για διεθνοποίηση της πόλης και η αναγωγή της σε μητροπολιτικό κέντρο με μεγάλη επισκεψιμότητα, είχε ως αποτέλεσμα να μείνουν στο περιθώριο τα προβλήματα της καθημερινότητας για τις ευάλωτες ομάδες του πληθυσμού.⁴⁰ Οι προνοιακές πολιτικές είναι μια σημαντική μεταβλητή δημιουργίας ανισοτήτων μέσα στην πόλη. Σε αυτό το ερευνητικό κριτήριο εντοπίζεται έντονο ακαδημαϊκό ενδιαφέρον πιθανότατα γιατί υπάρχει η σύνδεση ανάμεσα στην καθημερινότητα και σε τρεις βασικούς πυλώνες της κρατικής μέριμνας: απασχόληση, εκπαίδευση και κατοικία. Ο Βασίλης Αράπογλου αλλά και ο Θωμάς Μαλούτας έχουν καταλήξει σε συμπεράσματα μέσα από έναν αρκετά μεγάλο όγκο συλλογής δεδομένων, χρησιμοποιώντας διάφορες μεθοδολογίες. Η κατανομή της Αττικής σε περιοχές αποστέρησης, η ανάλυση των προγραμματικών δηλώσεων των επικρατέστερων σχηματισμών που πήραν μέρος στις δημοτικές εκλογές αλλά και κοινωνικο - ψυχολογικά φαινόμενα όπως η ξενοφοβία και η ανασφάλεια, έχουν διαμορφώσει ένα ικανοποιητικό ερευνητικό υλικό.

Η βασική διαπραγμάτευση αυτού του κεφαλαίου ήταν η ύπαρξη και οι καταβολές της ελληνικής αστικής κοινωνιολογίας. Παράνω, αναφέρθηκαν ενδεικτικά ορισμένοι ερευνητές που έχουν ασχοληθεί με το αντικείμενο και αυτό μας οδηγεί στα εξής πολύτιμα συμπεράσματα: α) η αστική κοινωνιολογία στην Ελλάδα έχει ταυτίσεις με τη διεθνή αλλά κατά τόπους. Το ευρύ φάσμα του αστικού φαινομένου έχει διαπιστωθεί και από τους/τις Έλληνες/ίδες ακαδημαϊκούς, με αποτέλεσμα να έχει επιτευχθεί κατά μεγάλο μέρος η χειραφέτηση από τις πολυτεχνικές επιστήμες. Ωστόσο, δεν μπορούμε να κάνουμε λόγο για αμιγώς αστικές σπουδές με βασική επιστήμη την κοινωνιολογία, β) οι απόπειρες εκπόνησης μελετών από τμήματα κοινωνιολογίας έχουν έναν περιορισμό λόγω συνεξάρτησης ειδικοτήτων όπως οι γεωγράφοι, οι πολεοδόμοι κλπ, πράγμα που για άλλη μια φορά καθιστά αναγκαία την άνθηση του κλάδου αλλά με μεγαλύτερη αυτονομία και γ) η πλειοψηφία των μελετών αφορά την αθηναϊκή πρωτεύουσα ενώ υπάρχει σημαντική έλλειψη σε πόλεις της περιφέρειας. Αυτό είναι λογικό δεδομένων των δημογραφικών στοιχείων που απεικονίζουν την υπερ κατοίκηση στην Αθήνα, ωστόσο υποβαθμίζεται για άλλη μια φορά η σημαντικότητα της αστικής κοινωνιολογίας ως επιστήμη, καθώς οι εφαρμογές της σε μεγαλύτερη εμβέλεια μπορούν να αναδείξουν όλα τα φαινόμενα της καθημερινής ζωής με απώτερο στόχο να αντιμετωπιστούν προβλήματα ή να αναδειχτούν πλεονεκτήματα.

⁴⁰ Κωστής Χατζημιχάλης, *Ο διεθνής ρόλος της Αθήνας, το έλλειμμα του σχεδιασμού για το δημόσιο συμφέρον και το κέντρο της πόλης, Το κέντρο της Αθήνας ως πολιτικό διακύβευμα*, Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών, 2013, σελ.329- 344

Μέρος Β':Ερευνώντας την περίπτωση μελέτης

Κεφάλαιο 3 - Η χαρτογράφηση τεσσάρων διαδρομών για τα ΑμεΑ στην Αθήνα

Στην Ελλάδα, η αναπηρία ως συνθήκη διαβίωσης έκανε έντονη την εμφάνιση της μετά το τέλος του Β' Παγκοσμίου Πολέμου, όταν οι μη αναστρέψιμα τραυματισμένοι οπλίτες επανήλθαν από το πεδίο μάχης. Αυτές οι πρώτες αναπαραστάσεις σωματικής βλάβης ενεργοποίησαν τον κρατικό μηχανισμό προκειμένου να εξασφαλίσει παροχές για τους ανθρώπους που ήταν φυσικώς αδύνατοι να επιστρέψουν στην αγορά εργασίας μιας χώρας που μόλις είχε απελευθερωθεί. Σαφώς, και οι άνθρωποι με αναπηρία προϋπήρχαν του πολέμου, ωστόσο μέχρι τότε οι κρατικές πολιτικές για τη συγκεκριμένη ομάδα του πληθυσμού ήταν ανύπαρκτες. Το 1949 ιδρύεται το Ταμείο Αρωγής Αναπήρων και Θυμάτων Πολέμου⁴¹ με στόχο τη μέριμνα και προστασία όχι μόνο των πληγέντων οπλιτών αλλά και των οικογενειών αυτών που απεβίωσαν στον πόλεμο. Αυτή η κρατική πρακτική έχει σημασία για δύο λόγους: αρχικά εντοπίζει ιστορικά και θεσμικά την ύπαρξη των αναπήρων στην ελληνική κοινωνία και επίσης καθορίζει το πώς σχηματίστηκαν οι συνειδήσεις αναφορικά με το αναπηρικό ζήτημα. Το ΤΑΑΘΠ ιδρύεται από ένα κράτος με διαλυμένη από τον πόλεμο οικονομία και στον επίλογο μιας εσωτερικής ένοπλης διένεξης, αυτή του ελληνικού εμφυλίου. Αν προστεθεί στο παραπάνω, το γεγονός ότι στα ελληνικά ιδεώδη εκείνης της εποχής επικρατούσε διχασμός, τότε δεν είναι εντελώς παράλογο που η μέριμνα για τους ανάπηρους περιοριζόταν στην εξασφάλιση του βασικών αναγκών τους και δεν προέβλεπε πουθενά την ενσωμάτωσή τους. Το φιλανθρωπικό /χριστιανικό μοντέλο της αναπηροποίησης στην Ελλάδα έχει (ευτυχώς) μετασχηματιστεί κατά πολύ από τότε, καθώς η άνθηση της θεμελίωσης των κοινωνικών ανθρωπίνων δικαιωμάτων έχει δημιουργήσει τάσεις που έχουν τον πυρήνα τους στις αρχές του ολιστικού ανθρωπισμού.

Σήμερα, λοιπόν, η ίδρυση του ΤΑΑΘΠ θα αποτελούσε μια κακή πρακτική καθώς οι κατευθυντήριες γραμμές του όχι μόνο είναι εσφαλμένες αλλά οξύνουν και την ανισότητα για τους ανθρώπους με αναπηρία. Οι διεκδικήσεις των αναπηρικών κινημάτων σε συνδυασμό με την κοινωνία των πολιτών, έχουν συμβάλει δραστικά στην θεμελίωση δικαιωμάτων των ανθρώπων με βλάβες, καθώς έχει διαπιστωθεί η αναγκαιότητα ενσωμάτωσής τους σε όλα τα πεδία της ζωής. Η έρευνα, ειδικά την τελευταία εικοσαετία, οδήγησε στην εξεύρεση καλών και συμπεριληπτικών πρακτικών, με απώτερο στόχο όχι μόνο την καθολικότητα σε

⁴¹ Εφεξής ΤΑΑΘΠ

προσβάσεις και αγαθά για τα ανάπηρα άτομα αλλά και την διασφάλιση της συνύπαρξής τους στα πλαίσια της κοινωνικής ισοτιμίας.

Προσπάθειες όπως το Παρατηρητήριο Θεμάτων Αναπηρίας της Ε.Σ.Α.μεΑ.⁴², το οποίο ανέλυσε στοιχεία που δόθηκαν από την Ελληνική Στατιστική Υπηρεσία και με βάση τη Διεθνή Σύμβαση για τα Δικαιώματα των Ατόμων με Αναπηρία του ΟΗΕ, κατέληξαν σε διαπιστώσεις όπως η έλλειψη μέτρων και πολιτικών αναφορικά με το εισόδημα και τη φορολογία ενώ δεν παρέλειψε να σημειώσει και τις αντιξοότητες στον εργασιακό τομέα. Η πιο πρόσφατη κατάκτηση των ελληνικών κινημάτων είναι το Εθνικό Σχέδιο Δράσης (2020), το οποίο αποτελεί το πρώτο νομικά δεσμευτικό κείμενο για την προστασία των ανάπηρων ατόμων και αυτό το διάστημα είναι προς υλοποίηση. Ο αποκλεισμός που υφίστανται οι άνθρωποι με βλάβες από την αναπηροποίηση βρίσκεται πλέον στο δημόσιο διάλογο με αποτέλεσμα την συνεχή ανάγκη μεταρρυθμίσεων σε μια νέα βάση διερεύνησης των αναγκών από αυτή που υπήρξε μετά τον πόλεμο και τις πρώτες αναπαραστάσεις αναπηρίας.

Στο δεύτερο μέρος αυτής της εργασίας γίνεται η έρευνα της περιπτώσιολογικής μελέτης των τεσσάρων διαδρομών στο κέντρο της Αθήνας. Η επιλογή του συγκεκριμένου έργου δεν είναι καθόλου τυχαία, καθώς αρχικά εξυπηρετεί στο να εξετάσουμε το αν και κατά πόσο θεμελιώνεται το δικαίωμα στην πόλη για τα ανάπηρα άτομα και δευτερευόντως, ως εγχείρημα, εγκαινιάζει την καθολικότητα στην πρόσβαση από τα κάτω. Στα υποκεφάλαια που ακολουθούν θα δούμε την παρουσίαση του έργου από τους φορείς υλοποίησης καθώς και την επιτόπια έρευνα που πραγματοποιήθηκε.

⁴² 1^ο Δελτίο Παρατηρητηρίου Θεμάτων Αναπηρίας της Ε.Σ.Α.μεΑ. " Φτώχεια και Κοινωνικός Αποκλεισμός στα άτομα με αναπηρία, 2016, σελ. 18

3.1 Παρουσίαση του έργου

Στις 03/12/2021, Παγκόσμια Ημέρα ατόμων με αναπηρία, ο Δήμος Αθηναίων με δελτίο τύπου στον ιστότοπό του⁴³, ανακοίνωσε την πρωτοποριακή πρωτοβουλία της πιλοτικής καταγραφής προσβάσιμων διαδρομών για ανθρώπους με κινητική ή οπτική αναπηρία. Το εγχείρημα αυτό προέκυψε από την τριμερή σύμπραξη του Δήμου της Αθήνας, την Αστική - Μη Κερδοσκοπική Εταιρεία “Με Άλλα Μάτια” και τον επίσημο τουριστικό οδηγό της πόλης “This is Athens”, ο οποίος αποτελεί το βασικό πυλώνα της Εταιρείας Ανάπτυξης και Τουριστικής Προβολής του δήμου.⁴⁴ Θέλοντας να δούμε πιο αναλυτικά τους συνεργαζόμενους φορείς υλοποίησης είναι δόκιμο να γίνει μια λεπτομερής αναφορά στη νομική μορφή και το ρόλο τους. Η κοινωνική επιχείρηση “Με Άλλα Μάτια” είναι μη κερδοσκοπικός φορέας που έχει ιδρυθεί και αυτοργανώνεται από ανάπηρα άτομα ενώ δραστηριοποιείται στη συμβουλευτική προσβασιμότητας σε ψηφιακό και δομημένο περιβάλλον, καθώς και στην ψυχοκοινωνική υποστήριξη και ενημέρωση αναπήρων και των οικογενειών τους και επαγγελματιών του χώρου. Η ΕΑΤΑ σχεδιάζει και υλοποιεί αναπτυξιακές και προωθητικές δράσεις για την ενίσχυση και την εικόνα της πόλης. Πρωταρχικός της ρόλος είναι η Αθήνα να καταστεί ιδανικός προορισμός για κατοίκους, επισκέπτες, επαγγελματίες και επενδυτές.

Η προαναφερθείσα ανακοίνωση διαμηνύει ως στόχο αυτής της πρακτικής την ανεμπόδιστη πρόσβαση στις γειτονιές της πόλης, επισημαίνοντας ότι οι διαδρομές που χαρτογραφήθηκαν διαθέτουν πολιτιστικό και τουριστικό ενδιαφέρον. Επιπλέον επισημαίνεται ότι για τις ανάγκες της χαρτογράφησης συστάθηκαν ομάδες έρευνας ατόμων με κινητική και οπτική αναπηρία, καθώς και άλλων εξειδικευμένων επαγγελματιών οι οποίοι μελέτησαν τις διαδρομές δια ζώσης, Κατόπιν, στο ίδιο δελτίο τύπου δίνονται οδηγίες χρήσης και αναλυτικές λεπτομέρειες για τις διαδρομές που περιλαμβάνονται στο έργο.

Η βασική πλατφόρμα πληροφοριών βρίσκεται στην ηλεκτρονική σελίδα <https://accessibleroutes.thisisathens.org>, όπου μεταβαίνει ο χρήστης και μπορεί να επιλέξει αρχικά τη γλώσσα, καθώς υπάρχει η δυνατότητα σε ελληνικά και αγγλικά αλλά διατίθεται και μενού προσβασιμότητας τύπου wcag2.1. Στη συνέχεια, θα πρέπει να διαλέξει το είδος της αναπηρίας που τον ενδιαφέρει(κινητική ή οπτική) και μετά να επιλέξει μία από τις τέσσερις καθορισμένες διαδρομές. Να επισημανθεί εδώ ότι οι χαρτογραφημένες διαδρομές είναι τέσσερις από γεωγραφικής άποψης, ωστόσο η καθεμία έχει χαρτογραφηθεί και

⁴³ City of Athens.gr - Δελτίο τύπου 03/12/2021 - Δήμος Αθηναίων: Μια πόλη προσβάσιμη σε όλους - Χαρτογραφήθηκαν εξειδικευμένες διαδρομές πολιτιστικού και τουριστικού ενδιαφέροντος στην Αθήνα για άτομα με αναπηρία.

⁴⁴ Εφεξής ΕΑΤΑ

μελετηθεί διπλά για λόγους προσαρμογής στο είδος αναπηρίας που αφορά τον καθένα. Στην περίπτωση της κινητικής αναπηρίας υπάρχει η αποτύπωση των διαδρομών σε διαδραστικό χάρτη, στον οποίο εμφανίζεται κάθε πιθανό εμπόδιο, όπως ταυτόχρονα και ο τρόπος αποφυγής του. Η ίδια δυνατότητα υπάρχει και στην περίπτωση της οπτικής αναπηρίας, με την επιπρόσθετη επιλογή της ακουστική περιγραφής μέσω τεχνολογίας τύπου widget.⁴⁵ Με την επιλογή της διαδρομής ο χρήστης έχει πρόσβαση στις εξής πληροφορίες: καταγραφή των σημείων ενδιαφέροντος, σύνοψη της διαδρομής, προσβασιμότητα, αναλυτική διαδρομή με γραπτό οδηγό βήμα - βήμα και φωτογραφίες, και χάρτη που την απεικονίζει με σύνδεσμο στο google maps, δυνατότητες μετακίνησης με τα μέσα μαζικής μεταφοράς. Οι διαδρομές σχεδιάστηκαν με επίκεντρο τέσσερις διαφορετικούς περιπάτους ενώ κατανέμονται και τιτλοφορούνται ως εξής:

- 1) Περίπατος από το Ιστορικό κέντρο ως την πλατεία Κεραμεικού (Πλατεία Συντάγματος - Ερμού - Καπνικαρέα - Μοναστηράκι - Θησείο - Γκάζι - Τεχνόπολη του Δήμου Αθηναίων - πλατεία Κεραμεικού),
- 2) Περίπατος στην Ακρόπολη - Ξεδιπλώνοντας την Αρχαία Αθήνα (Διονυσίου Αεροπαγίτου - Μουσείο Ακρόπολης - Ωδείου Ηρώδου Αττικού - Ιερός Βράχος Ακρόπολης),
- 3) Περίπατος στην Ομόνοια - Ανακαλύπτουμε τη σύγχρονη Αθήνα (Ακαδημία Αθηνών - Εθνικό Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών - Εθνική Βιβλιοθήκη - Rex - Πολυτεχνείο - Αρχαιολογικό Μουσείο - Ομόνοια),
- 4) Περίπατος στον Εθνικό Κήπο και στα κοντινά αξιοθέατα (Εθνικός Κήπος - Ζάππειο - Ολυμπειό - Παναθηναϊκό Στάδιο - Βουλή - Μνημείο Άγνωστου Στρατιώτη).

Αυτή η νέα πρακτική είναι η πρώτη απόπειρα που αφορά την προσβασιμότητα για τα ανάπηρα άτομα στην πόλη της Αθήνας. Επιπλέον, διατηρεί και άλλη μια πρωτιά, σχετικά με την εμπλοκή των ίδιων των αναπήρων στη δημιουργία του οδηγού. Διευκρινίζεται επίσης , ότι μέχρι και σήμερα είναι σε πιλοτικό στάδιο.

⁴⁵ Widget = μικρή εφαρμογή με συγκεκριμένη λειτουργία και δυνατότητα ενσωμάτωσης σε άλλα λειτουργικά συστήματα όπως ιστότοποι, επιφάνεια εργασίας υπολογιστή κλπ.

3.2 Το αφήγημα του συνδημιουργού

Όπως προαναφέρθηκε, η πρακτική που μελετάμε είναι αποτέλεσμα συμμετοχικού σχεδιασμού ανάπηρων ατόμων και ο οδηγός έχει δημιουργηθεί με τη σημαντική συμβολή της Αστικής - Μη Κερδοσκοπικής Εταιρείας ‘Με Άλλα Μάτια’⁴⁶. Πρόκειται για μια κοινωνική επιχείρηση που δημιουργήθηκε τον Ιούνιο του 2018 από τον τυφλό δικηγόρο Βαγγέλη Αυγουλά και μια αυτοοργανωμένη ομάδα αναπήρων, με σκοπό την ενεργό δράση για διεκδίκηση συμπερίληψης. Το όραμα των μελών της είναι η εξάλειψη της υποεκπροσώπησης των αναπήρων στον δημόσιο λόγο. Οι δράσεις της στοχεύουν στην εξοικείωση της κοινωνίας με την αναπηρία, την κοινωνική και επαγγελματική ένταξη, καθώς και την παροχή υπηρεσιών κοινωνική μέριμνας, ευπαθών κοινωνικά ομάδων.

Για τις ανάγκες της παρούσας εργασίας, ο κύριος Βαγγέλης Αυγουλάς δέχτηκε να αφηγηθεί το δικό του προσωπικό όραμα για το έργο, απαντώντας σε σχετικές ερωτήσεις,⁴⁷ από τις οποίες επιλέχθηκαν τα πιο σημαντικά σημεία αναφορικά με τη συμμετοχή του στο εγχείρημα:

‘‘ Η συνεργασία με το Δήμο Αθηναίων προέκυψε στο πλαίσιο της ευρύτερης στρατηγικής για μια βιώσιμη και προσβάσιμη πόλη. Η Αθήνα είναι μία ιστορική πόλη που πλέον αποκτά, χάρη σε συντονισμένες προσπάθειες, προσβάσιμο και ανθρωποκεντρικό χαρακτήρα, παράλληλα με τον σεβασμό στην πολιτιστική κληρονομιά και τα σύγχρονα τοπόσημα. Συγκεκριμένα, οι διαδρομές αποτυπώθηκαν από focus group ανάπηρων ατόμων με κινητική και οπτική αναπηρία, καθώς και από επαγγελματίες του χώρου που μελέτησαν δια ζώσης τις διαδρομές και τις κατέγραψαν από προσωπική εμπειρία. Το διακύβευμα για εμένα προσωπικά είναι να κάνουμε μια αλυσίδα προσβασιμότητας. Είναι κάτι πρωτοποριακό. Ουσιαστικά μιλάμε για έναν πιλοτικό προσβάσιμο τουριστικό οδηγό, εξειδικευμένο στις ανάγκες των ατόμων με οπτική και κινητική βλάβη. Το σημαντικό με αυτό το έργο είναι ότι, αυτός ο οδηγός δεν φτιάχτηκε με σκοπό να χρησιμοποιηθεί, εφόσον γίνουν πράγματα. Πατήσαμε στην κατάσταση που ήδη υπάρχει στην Αθήνα. Έχουμε ανοιχτή γραμμή με τον Δήμο Αθηναίων, υποβάλλουμε προβλήματα στις Τεχνικές Υπηρεσίες και τα περισσότερα λύνονται. Διορθώνουν ράμπες, γίνονται παρεμβάσεις σε πεζοδρόμια κτλ. Είναι μια διαχρονική ανάγκη που έρχεται να καλύψει ο Δήμος Αθηναίων, και μάλιστα ήδη συζητάμε για να προστεθούν και άλλες διαδρομές. Το έργο, επίσης, βρίσκεται σε δημόσια αξιολόγηση. Θέλουμε από όσα περισσότερα άτομα γίνεται το feedback τους και για να βελτιώσουμε τις ήδη υπάρχουσες προτάσεις, αλλά και για να το

⁴⁶ Επίσημος Ιστότοπος: <https://meallamatia.gr>

⁴⁷ Παράρτημα 1 - Παράθεση συνέντευξης ανοιχτού τύπου ερωτήσεων μέσω ηλεκτρονικής αλληλογραφίας

εμπλουτίσουμε. Μέχρι να έρθει αυτός ο οδηγός, στην πρωτεύουσά μας, απαγορευόταν στα ανάπηρα άτομα να προετοιμάσουν την όποια διαδρομή τους. Έτσι αξιοποιούμε και την υποδομή του μετρό και του ΗΣΑΠ —έχουμε από τους πιο προσβάσιμους σταθμούς στην Ευρώπη. Είναι ένα έργο λοιπόν, που ξέρουν τα ανάπηρα άτομα τι να κάνουν, όταν βγουν από τους σταθμούς του μετρό. Τώρα νιώθουν πολύ μεγαλύτερη ασφάλεια. Μπορούν να ακολουθήσουν τις διαδρομές αυτές μόνοι τους, χωρίς κάποιον συνοδό”.

“ Στόχος μας είναι αυτοί οι οδηγοί να μην προσφέρουν μόνο ασφάλεια αλλά, όπως και σε όλους τους τουρίστες, μία μοναδική επαφή με την Αθήνα. Απενεργοποιώντας για λίγο την ανασφάλεια μία νέας, μη προσβάσιμης πόλης, μπορεί το άτομο που χρησιμοποιεί τον οδηγό να χαλαρώσει και να απολαύσει πραγματικά την ενέργεια της πόλης, τόσο στο αρχαίο, πολιτισμικό της κομμάτι όσο και στο μοντέρνο”.

Το παγκόσμιο αναπηρικό σύνθημα είναι το "Τίποτα για εμάς, χωρίς εμάς". Με αυτό πορευόμαστε πάντα στην κοινωνική επιχείρηση "Με Άλλα Μάτια". Όχι μόνο δίνουμε θέσεις εργασίας σε ανάπηρα άτομα, αλλά πρωτοστατούν στο σχεδιασμό και στην υλοποίηση των προγραμμάτων μας. Ένα μεγάλο κομμάτι ευθύνης των κακών σχεδιασμών είναι η απουσία ανάπηρων ατόμων στις διαβουλεύσεις και τις αποφάσεις. Έτσι, όπου χρειάστηκε υπήρχε και η επιστημονική κατάρτιση. Δεν πήγαμε να πούμε απλά τη γνώμη μας. Και το κομμάτι του καθολικού σχεδιασμού για όλους λαμβάνει υπόψη του ότι τα άτομα με πρόβλημα όρασης έχουν εξατομικευμένες ανάγκες πρόσβασης, όπως κάθε άνθρωπος. Θα κλείσω με μία τοποθέτηση του Mike Oliver, ο οποίος ήταν ανάπηρος κοινωνιολόγος, συγγραφέας και ακτιβιστής στα δικαιώματα των αναπήρων. «Ανεξάρτητα από τις προθέσεις τους, ανεξάρτητα από τα κίνητρα τους, όταν οι μη ανάπηροι αναλαμβάνουν να κάνουν πράγματα για εμάς το κάνουν λάθος στο 100% των περιπτώσεων». Όπως κάθε μεγάλη πόλη η Αθήνα έχει τα καλά και τα κακά της. Σε κάθε περίπτωση έχουμε πολύ δρόμο ακόμα, αλλά βλέπω ότι αξιοποιούνται χρηματοδοτικά εργαλεία μέσω ΕΣΠΑ από τον Δήμο Αθηναίων για ράμπες, ανακατασκευή πεζοδρομίων και παρεμβάσεις προσβασιμότητας σε σχολεία της πόλης”.

Το αφήγημα του συνεντευξιαζόμενου παρατίθεται ολοκληρωμένο στο Παράρτημα και πρόκειται να αναλυθεί μεθοδολογικά μέσω της ανάλυσης περιεχομένου στο κεφάλαιο των συμπερασμάτων. Ωστόσο, συμεριζόμενη τον ενθουσιασμό και το φιλόδοξο όραμα του κυρίου Αυγουλά για καθολική προσβασιμότητα στην πόλη, αλλά και εξαιτίας των αναγκών της ερευνητικής διαδικασίας, στο επόμενο υποκεφάλαιο αναφέρομαι στην επιτόπια έρευνα των τεσσάρων χαρτογραφημένων διαδρομών με χρήση του τεχνολογικού εργαλείου.

3.3 Επιτόπια έρευνα

Στις 27 - 30 Ιουνίου του 2022 πραγματοποιήθηκε επιτόπια έρευνα στον περιβάλλοντα χώρο που καταδεικνύουν οι διαδραστικά προσαρμοσμένοι χάρτες του ιστότοπου <https://accessibleroutes.thisisathens.org>.⁴⁸ Στην προσπάθεια αυτή συμμετείχαν δύο ενήλικες γυναίκες με σωματικές βλάβες. Για λόγους διασφάλισης προσωπικών δεδομένων διατηρήθηκε η ανωνυμία τους και αποδόθηκαν οι ονομασίες Συμμετέχουσα Α και Συμμετέχουσα Β, όπου η πρώτη είναι χρήστρια ηλεκτροκίνητου αναπηρικού αμαξιδίου εξαιτίας κινητικής αναπηρίας και η δεύτερη χρήστρια λευκού μαστουριού λόγω οπτικής βλάβης. Η επιτόπια έρευνα έγινε πρωινές και σε ξεχωριστή ημέρα για την καθεμία, ακολουθώντας τις οδηγίες της ηλεκτρονικής πλατφόρμας με τη χρήση smartphone και πραγματοποιώντας όλες τις προτεινόμενες διαδρομές. Τα πεδία του ηλεκτρονικού οδηγού που χρησιμοποίησαν οι συμμετέχουσες για να ελέγξουν την ασφαλή τους πρόσβαση, ήταν οι πληροφορίες για *την γενική προσβασιμότητα διαδρομής* και οι οδηγίες για *την αναλυτική διαδρομή*. Να σημειωθεί ότι στα σημεία τα οποία θεωρήθηκαν από τις ίδιες μη ασφαλή, αρνήθηκαν να μεταβούν. Ακολουθεί η εξαγωγή αποτελεσμάτων ανά θεματικό περίπατο.

3.3.1 Περίπατος από το Ιστορικό κέντρο ως την πλατεία Κεραμεικού

Τα προτεινόμενα σημεία πολιτιστικού και τουριστικού ενδιαφέροντος αυτού του περιπάτου ξεκινούν από το σταθμό του μετρό στο Σύνταγμα και καταλήγουν στο Γκάζι. Οι ενδιαμέσες στάσεις - αξιοθέατα είναι η πλατεία Συντάγματος, το τουριστικό Info Point, η οδός Ερμού, ο ναός της Παναγίας Καπνικαρέα, η πλατεία Αγίας Ειρήνης, η πλατεία Μοναστηρακίου, ο σταθμός μετρό στο Μοναστηράκι, η παλιά αγορά στο Μοναστηράκι (Flea Market), η βιβλιοθήκη του Αδριανού, η Αρχαία Αγορά(στοά Αττάλου), ο σταθμός μετρό στο Θησείο, το μνημείο Ολοκαυτώματος Ελλήνων Εβραίων, ο Αρχαιολογικός χώρος του Κεραμεικού, το Παλιό Αμαξοστάσιο, η Τεχνόπολις του Δήμου Αθηναίων, ο σταθμός μετρό στο Γκάζι.

Η συμμετέχουσα Α θεώρησε εξαιρετικά σημαντική την πληροφορία στο πεδίο της γενικής προσβασιμότητας του οδηγού, σύμφωνα με την οποία δεν υπάρχει σκαλοπάτι στη διαδρομή και στα εκάστοτε σημεία ενδιαφέροντος, καθώς και στα καταστήματα, ενώ ο έλεγχος έχει γίνει βάσει των επίσημων ιστότοπων με αποτέλεσμα να μην υπάρχουν προδιαγραφές προσβασιμότητας. Για τη συμμετέχουσα Β ήταν σημαντική η επισήμανση ότι οι οδηγοί όδευσης τυφλών δεν έχουν χρωματική αντίθεση και λειτουργούν βοηθητικά, αλλά και η

⁴⁸ Επίσημος ιστότοπος του εργαλείου της περιπτωσιολογικής μελέτης στον οποίο βρίσκονται όλες οι αναφερόμενες διαδρομές και τα βήματα.

αναφορά στην προβληματική διαδρομή από το Θησείο μέχρι το Μοναστηράκι όπου δεν υπάρχουν ενιαίες διαγραμμίσεις διαφορετικής υψής του εδάφους.

Έχοντας εντοπίσει τα παραπάνω εμπόδια, οι συμμετέχουσες ακολούθησαν τα βήματα που προτείνει το πεδίο της αναλυτικής διαδρομής. Η συμμετέχουσα Α πραγματοποίησε τη διαδρομή ακολουθώντας πιστά την κατεύθυνση του οδηγού και γνωρίζοντας τα σημεία που πρέπει να αποφεύγει. Η κινητικότητα της ήταν ασφαλής με εξαίρεση ένα σημείο: οι εναλλακτικές που δίνονται από τον οδηγό στο βήμα 17.1 έξω από την Τεχνόπολη, για το ελλιπές σύστημα ραμπών δεν εξυπηρετούσαν, καθώς είναι χρήστρια ηλεκτροκίνητου αμαξιδίου και όχι χειροκίνητου. Επομένως, το ένα προτεινόμενο σημείο διέλευσης ήταν στενό και το άλλο ολισθηρό. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα την έκθεση της στο δρόμο προκειμένου να γίνει η διέλευση του σημείου. Για τη συμμετέχουσα Β, η ακουστική περιγραφή ήταν κατατοπιστική στο μεγαλύτερο μέρος καθώς περιέχει αρκετές λεπτομέρειες.

3.3.2 Περίπατος στην Ακρόπολη - Ξεδιπλώνοντας την Αρχαία Αθήνα

Τα προτεινόμενα σημεία πολιτιστικού και τουριστικού ενδιαφέροντος αυτού του περιπάτου ξεκινούν από το σταθμό του μετρό Ακρόπολη και καταλήγουν στο σταθμό του ηλεκτρικού Θησείο. Οι ενδιάμεσες στάσεις - αξιοθέατα είναι ο πεζόδρομος της Διονυσίου Αεροπαγίτου, το τουριστικό info point, ο αρχαιολογικός χώρος Κλιτύων Ακρόπολης, το μουσείο της Ακρόπολης, το Ωδείο Ηρώδου Αττικού, ο ιερός βράχος της Ακρόπολης, ο λόφος Νυμφών στην Πνύκα, το Σινέ Θησείων και ο ναός του Ηφαίστου. Σύμφωνα με τις οδηγίες γενικής προσβασιμότητας, και οι δύο συμμετέχουσες αποφάσισαν για λόγους ασφαλείας να μην πραγματοποιήσουν όλη τη διαδρομή και να παραλείψουν την ανάβαση στον Ιερό Βράχο της Ακρόπολης και το Ηρώδειο. Η συμμετέχουσα Α έλαβε σοβαρά υπόψη της, τις επισημάνσεις για την ολισθηρότητα και η συμμετέχουσα Β την έλλειψη διαγράμμισης τυφλών στο έδαφος. Έχοντας εντοπίσει τα παραπάνω εμπόδια, οι συμμετέχουσες ακολούθησαν τα βήματα που προτείνει το πεδίο της αναλυτικής διαδρομής. Η χαρτογράφηση της διαδρομής για τη συμμετέχουσα Α ήταν ικανοποιητική, αν φυσικά εξαιρεθεί η ανάβαση στον Ιερό Βράχο της Ακρόπολης για την οποία στον οδηγό δίνονται πληροφορίες για την μετακίνηση των χρηστών αμαξιδίων με τη βοήθεια gold cart.⁴⁹ Η τακτική αυτή είναι εκ προοιμίου λανθασμένη καθώς το ανάπηρο άτομο στερείται του αμαξιδίου του, επομένως δημιουργείται αυτόματα η ανάγκη συνεξάρτησης συνοδού λόγω έλλειψης του ατομικού εξοπλισμού

⁴⁹ gold cart = όχημα που χρησιμοποιείται για τη μετάβαση των αθλητών του γκολφ και του εξοπλισμού τους στον αγωνιστικό χώρο.

προσβασιμότητας. Η συμμετέχουσα Β ανέφερε ότι η ακουστική περιγραφή ήταν ασαφής και χαοτική μετά το βήμα 4 του οδηγού και η χωρική της κινητικότητα στηρίχθηκε κυρίως στην χρήση του λευκού μαστουριού.

3.3.3 Περίπατος στην Ομόνοια - Ανακαλύπτουμε τη σύγχρονη Αθήνα

Τα προτεινόμενα σημεία πολιτιστικού και τουριστικού ενδιαφέροντος αυτού του περιπάτου ξεκινούν από το σταθμό του μετρό Πανεπιστήμιο και καταλήγουν στο σταθμό του μετρό Ομόνοια. Οι ενδιάμεσες στάσεις - αξιοθέατα είναι η Ακαδημία Αθηνών, το Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών, η Εθνική Βιβλιοθήκη, το Εθνικό Θέατρο, η περιοχή των Εξαρχείων, το Πολυτεχνείο, το Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο και η πλατεία Ομονοίας. Σύμφωνα με τις πληροφορίες γενικής προσβασιμότητας του οδηγού, η συμμετέχουσα Α θεώρησε σημαντική την αναφορά στην επίπεδη διαμόρφωση του εδάφους και το λειτουργικό σύστημα ραμπών και η συμμετέχουσα Β στην επισήμανση για την έλλειψη χρωματικής αντίθεσης του οδηγού όδευσης τυφλών στο μεγαλύτερο μέρος της διαδρομής. Θα πρέπει να σημειωθεί ότι πολλά σημεία αυτής της διαδρομής περιλαμβάνονται σε ένα άλλο πιλοτικό έργο του Δήμου Αθηναίων, τον Μεγάλο Περίπατο, που είχε παρόμοιους στόχους με το έργο που μελετάμε και κατ' επέκταση έχουν γίνει κάποιες σημαντικές παρεμβάσεις προκειμένου να εξασφαλιστεί η προσβασιμότητα. Έχοντας εντοπίσει τα παραπάνω εμπόδια ακολουθήθηκαν οι οδηγίες της αναλυτικής διαδρομής, όπου η συμμετέχουσα Α κινήθηκε ανεξάρτητα στον περιβάλλοντα χώρο ενώ η συμμετέχουσα Β επωφελήθηκε κυρίως από την ακουστική περιγραφή.

3.3.4 Περίπατος στον Εθνικό Κήπο και στα κοντινά αξιοθέατα

Τα προτεινόμενα σημεία πολιτιστικού και τουριστικού ενδιαφέροντος αυτού του περιπάτου διαφοροποιούνται ως προς την κατεύθυνση αλλά τα περισσότερα τοπόσημα παραμένουν κοινά. Αυτό συμβαίνει γιατί στην περίπτωση της κινητικής αναπηρίας έχει χαρτογραφηθεί η διαδρομή με το πιο λειτουργικό σύστημα ραμπών με αποτέλεσμα να είναι μεγαλύτερη σε έκταση, ενώ στην περίπτωση της οπτικής αναπηρίας η διαδρομή καλύπτεται σε λιγότερο χρόνο μέσω της ακουστικής περιγραφής. Για την πρώτη περίπτωση, η έναρξη της διαδρομής γίνεται από το σταθμό του μετρό Ευαγγελισμός ενώ για τη δεύτερη από το σταθμό του μετρό Σύνταγμα. Το τερματικό τοπόσημο και για τις δύο χαρτογραφημένες διαδρομές είναι η Βουλή των Ελλήνων και το Μνημείο του Άγνωστου Στρατιώτη (στην ακουστική περιγραφή για οπτική αναπηρία η διαδρομή είναι κυκλική για αυτό και καταλήγει τόσο κοντά στο σημείο έναρξης). Οι κοινοί ενδιάμεσοι σταθμοί - αξιοθέατα και για τις δύο χαρτογραφήσεις

είναι το Παναθηναϊκό Στάδιο, ο Εθνικός Κήπος, το Ζάππειο Μέγαρο, το Σινέ Αίγλη, το Ολυμπείο και η Πύλη του Αδριανού. Οι προστιθέμενες τοποθεσίες στην πρώτη περίπτωση είναι το Πολεμικό μουσείο, το Βυζαντινό και Χριστιανικό μουσείο, το Λύκειο Αριστοτέλους, το Μέγαρο Μαξίμου και το Προεδρικό Μέγαρο. Και οι δύο συμμετέχουσες, πραγματοποίησαν ομαλά τη διαδρομή.

Το πόρισμα από την επιτόπια έρευνα είναι τέτοιο που δεν μπορεί να απαντηθεί μονολεκτικά η αποτελεσματικότητα ως προς την πρόσβαση. Αυτό συμβαίνει γιατί υπήρχαν σημεία που παρέχουν απόλυτη ανεξαρτησία στην προσπελασιμότητα και άλλα που είναι απαγορευτικό ακόμα και να πλησιάσουν ανάπηρα άτομα. Ενώ πρέπει να συνυπολογιστεί και ο παράγοντας των προσωρινών εμποδίων όπως οι περιφράξεις με σιδερένια πάνελ λόγω εργασιών που συναντήσαμε πάνω σε κάποιους οδηγούς όδευσης, καθώς και η μη σταθερή θέση των πλανόδιων πωλητών. Συμπληρωματικά, θα πρέπει να σημειωθεί ότι η αδυναμία χαρτογράφησης στα αρχαιολογικά μνημεία είναι ένα δύσκολο εγχείρημα καθώς για λόγους διατήρησης πολιτισμικής κληρονομιάς δεν μπορούν να γίνουν πολλές παρεμβάσεις.

Αυτό που σίγουρα πρέπει να αναγνωρισθεί, είναι το γεγονός ότι επιτεύχθηκε η αναγνώριση εμποδίων σε πολλά σημεία της πόλης, ενώ σε ορισμένα από αυτά προτείνεται και κάποια εναλλακτική ώστε να ξεπεραστούν. Σε κάποια άλλα σημεία, δυστυχώς δεν υπάρχει αυτή η δυνατότητα αλλά και μόνο η ταυτοποίηση τους, καθιστά το χώρο μη προσβάσιμο προς προειδοποίηση για την ασφάλεια των αναπήρων. Επομένως, το αστικό περιβάλλον είναι σίγουρα πιο ασφαλές από πριν, μετά την προσαρμοσμένη χαρτογράφηση. Σαφώς, και δεν πρόκειται επ' ουδενί για την ολοκλήρωση του αστικού βιώματος αλλά για μια φιλότιμη προσπάθεια αρχικής σκιαγράφησης όλων αυτών των σημείων που θα πρέπει να διαμορφωθούν με τέτοιο τρόπο ώστε η διέλευση του ανάπηρου ατόμου να είναι ανεξάρτητη και ασφαλής ταυτόχρονα. Το δικαίωμα στην πόλη θεμελιώνεται κατά τόπους.

Συμπεράσματα

Το κύριο ερευνητικό ερώτημα αυτής της εργασίας είναι, αν η Αθήνα είναι μια πόλη φιλική ως προς τα ανάπηρα άτομα και το κατά πόσο θεμελιώνεται το δικαίωμα πρόσβασης τους σε αυτή. Προκειμένου να απαντηθεί το παραπάνω, χρειάστηκε να ανατρέξουμε στην επιστήμη που ασχολήθηκε με το φαινόμενο της αστικοποίησης και επεξεργάστηκε την πόλη ως μεταβλητή σε συνάρτηση με τις διαφορετικές της εκφάνσεις. Η παγκόσμια αστική κοινωνιολογία καθιέρωσε προσεγγίσεις ορίζοντας τον ερευνητή ως μεσάζοντα ανάμεσα στην κοινωνική θεωρία και το αστικό πρόβλημα, ενώ διαπιστώθηκε ότι οι αστικές σπουδές είναι ο συγκερασμός πολλών επιστημονικών πεδίων. Η διεθνής ακαδημαϊκή κοινότητα έχει θέσει γερές βάσεις προς έρευνα της πόλης ως παράγοντα ανισότητας, οι οποίες, όπως είδαμε, έχουν επηρεάσει και την ελληνική βιβλιογραφία. Ωστόσο, στην ελληνική ακαδημαϊκή κοινότητα εντοπίζονται ελλείψεις αναφορικά με τη μελέτη των χωροκοινωνικών διαστάσεων της πόλης, καθώς μέχρι και σήμερα δεν έχει επιτευχθεί η δημιουργία ενός αμιγώς κοινωνιολογικού επιστημονικού κλάδου χωρίς συνεξαρτήσεις από τις πολυτεχνικές επιστήμες. Συνεπικουρικά με την βιβλιογραφική έρευνα, κρίθηκε αναγκαίο να μελετηθεί και ο περιβάλλοντας χώρος της πόλης, μέσα από τη συγκεκριμένη περίπτωση της χαρτογράφησης των τεσσάρων διαδρομών για τα ανάπηρα άτομα. Θέτοντας, λοιπόν, ως ερευνητικούς άξονες το θεωρητικό πλαίσιο της διεθνούς και εγχώριας βιβλιογραφίας για την πόλη, καθώς και το πόρισμα της επιτόπιας έρευνας το οποίο έχει ένα θετικό πρόσημο ως προς την αποτελεσματικότητα του έργου, και σε συνδυασμό με τους στόχους των δημιουργών, προκύπτουν ορισμένα συμπεράσματα που μας εξασφαλίζουν ασφαλείς απαντήσεις.

Αρχικά, η ανάγκη για κατηγοριοποίηση της περιπτωσιολογικής μελέτης στις θεωρητικές προσεγγίσεις της βιβλιογραφίας, εξυπηρετεί στο να υπάρχει αυτή η πληροφορία, τόσο στην ακαδημαϊκή αναφορά του αναπηρικού πληθυσμού σε θεωρητικό επίπεδο, όσο και στη διαχείριση της αποδόμησης του αστικού προβλήματος στη βάση του, το οποίο εν προκειμένω είναι ο αποκλεισμός των αναπήρων από το αστικό βίωμα. Η χαρτογράφηση των τεσσάρων διαδρομών της Αθήνας για τα ανάπηρα άτομα, μπορεί να κατηγοριοποιηθεί σε παραπάνω από μια θεωρητικές προσεγγίσεις. Με μια πρώτη ματιά είναι ασφαλές να ενταχθεί σε αυτό που ο M. Castells ονομάζει “Δικτυακή Κοινωνία (network society)”, ή “Κοινωνία του δικτύου, άλλωστε, όπως προαναφέρθηκε, η μετανεωτερικότητα δομείται χρονικά από την εξέλιξη της τεχνολογίας. Έτσι, δεδομένου ότι το εργαλείο της χαρτογράφησης των διαδρομών είναι ένα συγκεκριμένο λογισμικό που παρέχεται διαδικτυακά, τότε επιβεβαιώνεται απόλυτα ο ορισμός της κοινωνίας των δικτύων. Πρόκειται για μια συγκεκριμένη κοινωνική δομή που

προκύπτει από την αλληλεπίδραση του τεχνολογικού εξοπλισμού και του ανθρώπου. Η κουλτούρα της πραγματικής εικονικότητας (και όχι της εικονικής πραγματικότητας), διαμορφώνει πλέον την πραγματική αρχιτεκτονική της σύγχρονης κοινωνίας. Μιλάμε πλέον για μια κοινωνία που αποτελείται από κόμβους, οι οποίοι τροφοδοτούν μέσω της επικοινωνίας την πληροφορία και έτσι δημιουργούν ένα ανεξάντλητο δίκτυο μέσα στο οποίο δομείται η κοινωνική σχέση. Η νέα ψηφιακή τεχνολογία έχει επηρεάσει την κοινωνία με τέτοιο τρόπο που ο τομέας της ιδιωτικής ζωής έχει αντικατασταθεί από μια παγκοσμιοποιημένη χωροχρονικότητα. Επεξηγώντας το παραπάνω, βλέπουμε ότι με τη χρήση τεχνολογικών μέσων μπορεί ο καθένας να βρίσκεται σε πολλά μέρη ταυτόχρονα δια της ψηφιακής του παρουσίας. Αναφορικά με την περιπτωσιολογική μελέτη, η αντικατάσταση των αισθήσεων και της ύπαρξης στο χώρο μέσω της περιγραφής, ουσιαστικά επιβεβαιώνει την θεωρία του M. Castells και θέτει τα υλικά θεμέλια μιας νέας πολιτισμικής αλλαγής με πιθανές προεκτάσεις σε όλους τους τομείς της ζωής.

Η περίπτωση μελέτης, μπορεί επίσης να ενταχθεί τις μεθοδολογικές προσεγγίσεις του Σ. Σταυρίδη, αν δεχτούμε ως δεδομένο τα τρία επίπεδα προέλευσης της ετερότητας που διακρίνουμε στο συνολικό του έργο για την κατοίκηση και τον κοινό χώρο. Πιο αναλυτικά, υποστηρίζει ότι η ετερότητα υπάρχει κατά ένα βαθμό εξ' ορισμού στις κοινωνίες, και τη συναντάμε μέσα από τις σχέσεις ανταγωνισμού όπου εκδηλώνονται μέσω της σύγκρουσης και την έντασης. Ένα δεύτερο επίπεδο γέννησης της ετερότητας εντοπίζεται στη χρονικότητα, την οποία ορίζει ως την συνθήκη πρόβλεψης για την ανθρώπινη συμπεριφορά μέσω των μηχανισμών ασφαλείας και τήρησης κανόνων μιας κοινωνίας. Το τρίτο επίπεδο της ετερότητας, είναι αυτό της αναγνώρισης της ίδιας της ετερότητας. Παράλληλα, εκτιμά ότι η οικειότητα (με την βαθύτερη έννοια της απόκτησης ταυτότητας, κι όχι με έννοια του αισθήματος φιλοξενίας) παίζει καθοριστικό ρόλο στο αστικό βίωμα. Αυτό το δίπολο ανάμεσα σε ετερότητα και οικειότητα είναι που ουσιαστικά προκαλεί μια συνεχόμενη συνδιαλλαγή και αναμέτρηση, αποκλείοντας όμως την περίπτωση εξημέρωσης της ετερότητας. Σε συνάρτηση με την περιπτωσιολογική μελέτη, η προσέγγιση του Σταυρίδη έχει ταυτίσεις σε πολλά σημεία, καθώς το εγχείρημα της χαρτογράφησης των διαδρομών , όχι μόνο καλύπτει και τα τρία σημεία γέννησης της ετερότητας που επικαλείται, αλλά επιβεβαιώνει και την βασική του θεωρία περί οικειότητας στη διάσταση της απόκτησης νέας ταυτότητας του μη περιθωριοποιημένου ατόμου που έχει πλέον δικαίωμα στην πόλη. Το τεχνολογικό εργαλείο χαρτογράφησης λειτουργεί ουσιαστικά σαν το κατώφλι για τη διάβαση σε ένα νέο σχήμα αστικής αναπαράστασης, όπου πληθαίνουν οι εικόνες ανθρώπων με αναπηρία, καθώς η πρόσβαση τους ρυθμίζεται και τελικά συνυπάρχουν με το “ άλλο”.

Στα πλαίσια της κατηγοριοποίησης της περιπτωσιολογικής μελέτης στην βιβλιογραφία, διακρίνουμε δομικές ομοιότητες και με τις θεωρίες της R. Glass σχετικά με τον εξευγενισμό των πόλεων. Σε αυτό ακριβώς το σημείο εντοπίζονται και οι αγκυλώσεις ανάμεσα στους δημιουργούς υλοποίησης του έργου.

Πιο αναλυτικά, είδαμε ότι η δημιουργία του οδηγού χαρτογράφησης προέκυψε από τη συνεργασία της EATA, ενός φορέα που βασικό του στόχο έχει την δημιουργία μιας εμπορικής ταυτότητας της Αθήνας και της κοινωνικής επιχείρησης “ Με Άλλα Μάτια, μια αυτοοργανωμένη κοινότητα ατόμων με αναπηρία που επιδιώκουν την συμπερίληψη των αναπήρων. Συνεργάτης στο εγχείρημα είναι και ο Δήμος Αθηναίων, του οποίου ο ρόλος καθορίζει το θεσμικό πλαίσιο, αλλά ουσιαστικά αποτελεί και τον βασικό εξυπηρετούμενο των πολιτισμικών και οικονομικών συμφερόντων που καλείται να διασφαλίσει η EATA.

Χρησιμοποιώντας την μέθοδο της ανάλυσης περιεχομένου, θα προβώ σε μια αποδόμηση του οράματος που διαμηνύεται από τις απαντήσεις που δόθηκαν από τον κύριο Β. Αυγουλά και ύστερα θα αναλυθεί ο τρόπος προβολής του έργου από τον EATA. Στόχος αυτής της απόπειρας είναι να εντοπιστούν όλα εκείνα τα σημεία στη διαφορετική προσέγγιση των εταίρων ως προς τα κίνητρα για τη θεμελίωση του δικαιώματος της καθολικής προσβασιμότητας:

Το παγκόσμιο σύνθημα του αναπηρικού κινήματος “*Τίποτα για εμάς, χωρίς εμάς,*” που χρησιμοποιήθηκε από τον κύριο Αυγουλά, καταδεικνύει τον ενστερνισμό στις θεωρητικές διατυπώσεις του κοινωνικού μοντέλου της αναπηρίας.⁵⁰ Σύμφωνα με αυτό, η αναπηροποίηση προέρχεται από την ίδια την κοινωνία καθώς γίνεται ο διαχωρισμός ανάμεσα στις έννοιες της αναπηρίας και τη σωματικής βλάβης. Η άνθηση του καπιταλισμού έχει συμβάλει στην περιθωριοποίηση των σωμάτων με βλάβες, καθώς τους αποκλείει από την εκβιομηχανημένη πλέον αγορά εργασίας και τις κοινωνικές δραστηριότητες γενικότερα και το δομημένο περιβάλλον δεν εξασφαλίζει την ανεξαρτησία τους μέσα σε αυτό. Αυτή η άποψη βέβαια , επισφραγίζεται και στο σημείο που επικαλείται την τοποθέτηση του Μ. Oliver, ανάπηρου κοινωνιολόγου και ακτιβιστή που έθεσε τα θεμέλια του κοινωνικού μοντέλου της θεωρίας για την αναπηρία. Επίσης, η παραδοχή ότι μέχρι την εμφάνιση του οδηγού, τα ανάπηρα άτομα είχαν ανάγκη από συνοδό για να κινηθούν στην πόλη, προβάλλει την διεκδικητική του διάθεση αναφορικά με τις προσβάσεις. Το ίδιο συμβαίνει και με τις επισημάνσεις για την μέχρι τώρα απουσία αναπήρων από τις διαβουλεύσεις και τις αποφάσεις. Συνδυαστικά και με το γεγονός ότι ο ίδιος είναι άνθρωπος με οπτική βλάβη, η οποία τον ενεργοποίησε για την

⁵⁰ Michael Oliver, “*Αναπηρία και Πολιτική*”, εκδόσεις Επίκεντρο - Μετάφραση:Θ.Μπκεκερίδου, 2009, σελ. 56

ίδρυση μιας μη κερδοσκοπικής εταιρείας που απώτερο στόχο έχει την δικαιωματική θεμελίωση και την ευαισθητοποίηση σε αναπηρικά ζητήματα, καταλήγουμε στο προφανές συμπέρασμα ότι τα κίνητρα του ενός εταίρου είναι αμιγώς στα πλαίσια της ιδεολογίας που πρεσβεύει η κοινωνία των πολιτών. Η δημιουργία του χαρτογραφημένου οδηγού είναι μια προσπάθεια κοινωνικού μετασχηματισμού από τα κάτω και με την εμπλοκή των ίδιων των αναπήρων. Πρόκειται, λοιπόν, για μια συμβολή με κινηματικό χαρακτήρα από μεριάς της οργάνωσης ‘Με Άλλα Μάτια,,.

Αντιθέτως, στην προσπάθεια να εξεταστούν τα κίνητρα της EATA διακρίνουμε αυτό που η R. Glass ορίζει ως *gentrification* των πόλεων. Πραγματοποιούνται αστικές αναπλάσεις με βασικό κίνητρο την εμπορευματοποίηση της πόλης. Η ομάδα - στόχος είναι οι επισκέπτες, στους οποίους η πόλη υπόσχεται μια μοναδική εμπειρία απόλαυσης μέσω της κατανάλωσης αγαθών και υπηρεσιών, σε μια συσκευασία πώλησης που συνδυάζει από ιστορικά τοπόσημα μέχρι σημεία νυχτερινής διασκέδασης. Η πόλη καταλήγει να είναι προϊόν και ο αστικός τουρισμός το μέσο οικονομικής ανάκαμψης. Αυτό το κίνητρο της EATA, προκύπτει αρχικά από την ίδια της την ονομασία. Πρόκειται για κερδοσκοπική εταιρεία εξυπηρέτησης των οικονομικών συμφερόντων του Δήμου Αθηναίων, η οποία διαθέτει όλες τις απαραίτητες προωθητικές στρατηγικές για να πετύχει τη συσσώρευση κεφαλαίου με βασικό προϊόν προς πώληση την πόλη της Αθήνας. Η παρουσίαση του έργου της χαρτογράφησης στην οποία συναντάμε τις λέξεις *πολιτισμικό και τουριστικό ενδιαφέρον*, είναι μια ακόμα ένδειξη των νεοφιλελεύθερων πολιτικών εξευγενισμού που ακολουθούν την καπιταλιστική κατεύθυνση της υπερκατανάλωσης.

Από τις δύο παραπάνω παραθέσεις, διακρίνουμε τις αντιθέσεις στα κίνητρα των εταίρων. Αυτό γίνεται για να τονιστούν εκείνα τα σημεία που τελικά αφορούν και το μέλλον της θεμελίωσης του δικαιώματος στην πόλη για τα ανάπηρα άτομα. Ποιά είναι η τοποθέτηση της ελληνικής κοινωνίας πάνω σε αυτό το ζήτημα; Η ανάγκη συμπερίληψης των αναπήρων είναι πλασματική και εργαλειοποιείται στο βωμό του κέρδους ή ενστερνιζόμαστε ουμανιστικές θεωρίες σαν αυτές που διατύπωσε ο H. Lefebvre για τον κοινό χώρο ως τόπο συλλογικό πεδίο δράσης; Η περίπτωση μελέτης μας έδειξε ότι υπάρχουν τα τεχνικά μέσα για θεμελίωση του δικαιώματος στην πόλη για το συγκεκριμένο πληθυσμό. Οι κάποτε απροσπέλαστες διαδρομές κατάφεραν να γίνουν, έστω και μερικώς, προσβάσιμες και ασφαλείς για τα ανάπηρα άτομα. Ο λόγος που αυτό επιτεύχθηκε είναι ένας αναπτυξιακός άξονας πολιτικής για την προσέλκυση κεφαλαίων σε συνδυασμό με την κινηματική δράση μιας ευάλωτης μερίδας πολιτών που οραματίζονται όσο γίνεται περισσότερες διεκδικήσεις. Το αφήγημα όμως εμπεριέχει κινδύνους. Κι αυτό γιατί, παρόλη τη συνύπαρξη αντικρουόμενων

συμφερόντων στην περίπτωση της χαρτογράφησης των τεσσάρων διαδρομών στην Αθήνα, η έκβαση ήταν καλή καθώς και οι δύο πλευρές είναι ικανοποιημένες με τα προκύπτοντα οφέλη. Ωστόσο σε ένα μελλοντικό παρόμοιο εγχείρημα όπου η τοπική αυτοδιοίκηση ή κάποιος άλλος θεσμικός φορέας δεν προβλέπεται να αποκομίσει κέρδος, θα υπάρχει η ίδια διάθεση συνεργασίας και υλοποίησης;

Σαφώς και δεν ακυρώνεται η σημασία του έργου. Είναι παραπάνω από ενθαρρυντικό το γεγονός ότι η προσβασιμότητα των αναπήρων βρίσκεται στο δημόσιο διάλογο. Αυτό που πρέπει όμως να γίνει απόλυτα σαφές, είναι ότι το ανθρώπινο δικαίωμα μιας κοινωνικά αποκλεισμένης ομάδας δεν πρέπει να θεμελιώνεται υπό συνθήκη κερδοφορίας. Η κρατική παρέμβαση οφείλει να είναι ισχυρή και σε συνάρτηση με τις πανανθρώπινες αξίες. Το αντίθετο, μας παραπέμπει στην θεωρία του Μ. Φουκώ περί πειθήνιων σωμάτων⁵¹. Ο τρόπος που τα σώματα επενδύονται στο χώρο διαμορφώνει τα πλέγματα εξουσίας και κατ' επέκταση διαμορφώνει την ταυτότητα του υποκειμένου. Πρόκειται για μια διαδικασία υλικότητας με χωρικές παραμετροποιήσεις που ορίζει τον κάθε άνθρωπο ατομικά σε πρώτο χρόνο. Προς επεξήγηση του παραπάνω, η εδαφικοποίηση ενός ανάπηρου, ο οποίος δεν έχει πρόσβαση στον κοινό χώρο της πόλης έχει συγκεκριμένα γεωγραφικά όρια και το άτομο αυτό δομεί την κοινωνική του ταυτότητα αποκλεισμένο από μεγάλο αριθμό δραστηριοτήτων. Τότε προκύπτει η κοινωνική διένεξη επικράτησης μεταξύ ικανών και μη ικανών σωμάτων. Αν στο ίδιο άτομο, δοθεί απεριόριστη πρόσβαση στο χώρο και στα πλαίσια μιας ενεργούς διαβίωσης, τότε ο αποκλεισμός παύει αυτόματα να υπάρχει. Το άτομο δρα ανεξάρτητο στην κοινότητα και διαχέεται συλλογικά, χωρίς να δημιουργηθούν συγκρούσεις.

Καταλήγουμε, λοιπόν, στο συμπέρασμα ότι ο οδηγός χαρτογράφησης είναι μια θετικά προσκείμενη ως προς το αποτέλεσμα προσπάθεια από τεχνικής άποψης και σίγουρα μπορεί να είναι το έναυσμα για μια κοινωνία προσβάσιμη που επιδιώκει τα μέλη της με σωματικές βλάβες να ζουν μη αποκλεισμένα. Θα πρέπει όμως να γίνουν πολλές περισσότερες κοινωνικές παρεμβάσεις που να στοχεύουν προς αυτή την κατεύθυνση. Αρχικά, θα πρέπει να επιδιώξουμε την επικράτηση του κοινωνικού μοντέλου της αναπηρίας έναντι του ιατρικού. Στο κοινωνικό μοντέλο της αναπηρίας, όπως προαναφέρθηκε, γίνεται σαφής διαχωρισμός ανάμεσα στην βλάβη και την αναπηρία: η πρώτη περιγράφει τη στέρηση μέρους ή του συνόλου ενός μέλους, ή την ύπαρξη ενός ελαττωματικού μέλους, οργανισμού ή ανατομίας του σώματος. Αντίθετα, η αναπηρία περιγράφει το μειονέκτημα ή τον περιορισμό δραστηριότητας που προκαλείται από τη σύγχρονη κοινωνική οργάνωση, η οποία δεν

⁵¹ Μισέλ Φουκώ, "Επιτήρηση και τιμωρία - η γέννηση της φυλακής", Εκδόσεις Ράππα, 1989, σελ. 181 - 225

λογαριάζει καθόλου ή λογαριάζει ελάχιστα τους ανθρώπους που έχουν φυσικές βλάβες, περιορίζοντας τους από τις κοινωνικές δραστηριότητες.⁵² Αυτή η προσέγγιση αποτελεί ένα κοινωνιολογικό εργαλείο που οφείλει να καθιερωθεί, αν θέλουμε να έχουμε μια δικαιωματική φιλοσοφία διαχείρισης των αναπήρων, και σε δεύτερο επίπεδο να υιοθετηθεί από τους θεσμικούς φορείς και να ενταχθεί στις πρακτικές διακυβέρνησης.

Σε αυτό το σημείο, θα πρέπει να αναφέρουμε ότι η Ελλάδα σε θεσμικό επίπεδο έχει υπογράψει τη Σύμβαση των Ηνωμένων Εθνών για τα Δικαιώματα των Ατόμων με Αναπηρίες, η οποία αποτελεί το πρώτο δεσμευτικό κείμενο για την προστασία του συγκεκριμένου πληθυσμού. Υπογράφηκε από τη Γενική Συνέλευση του ΟΗΕ το 2006 ενώ η Ευρωπαϊκή Επιτροπή υπέγραψε ένα χρόνο μετά εκ μέρους της Ευρωπαϊκής Ένωσης και την κύρωσε το 2010. Η Ελλάδα κύρωσε τη σύμβαση και το προαιρετικό Πρωτόκολλο με το ν. 4074/2012 και στη συνέχεια, με το ν. 4488/2017 θεσπίστηκε ένα γενικό πλαίσιο ρυθμίσεων για την εφαρμογή της Σύμβασης.⁵³ Το 2020 δημιουργήθηκε το Εθνικό Σχέδιο Δράσης για τα Δικαιώματα των Ατόμων με Αναπηρία, το οποίο είναι μια πρόσφατη κατάκτηση των αναπήρων και αυτό το διάστημα βρίσκεται προς υλοποίηση. Ένας από τους βασικούς πυλώνες του ΕΣΔ αφορά την προσβασιμότητα. Στους στόχους 20 & 21⁵⁴ υπάρχει πρόβλεψη για καθολική πρόσβαση στο φυσικό και δομημένο περιβάλλον ξεκινώντας βέβαια από δημόσια κτίρια εντάσσοντας την εφαρμογή κανόνων ποιότητας σε όλη την κατασκευαστική δραστηριότητα στις τεχνικές προδιαγραφές. Επίσης, τίθενται προϋποθέσεις για τη βελτίωση της προσβασιμότητας της κινητικότητας στον αστικό ιστό με προεκτάσεις σε όλες τις κτιριακές υποδομές του τομέα μεταφορών. Επομένως, τυπικά υπάρχει πρόβλεψη καθολικού σχεδιασμού και η περίπτωση μελέτης αποτελεί μια καλή πρακτική, δεδομένου φυσικά ότι υπάρχει και αντίστοιχο πλάνο μετεξέλιξης της. Βασική, βέβαια, προϋπόθεση είναι σε οποιοδήποτε μελλοντικό εγχείρημα χαρτογράφησης/προσβασιμότητας να υπάρχει συμμετοχή αστικών κοινωνιολόγων για την αναπηρία στις επιτροπές έργων. Ο κλάδος των αστικών σπουδών στην Ελλάδα, όπως είδαμε, βρίσκεται σε σχετικά καλό επίπεδο παρόλο που συγκροτείται κυρίως από πολυτεχνικές σχολές. Αν το ακαδημαϊκό ενδιαφέρον μετατοπιστεί στο αναπηρικό ζήτημα, τότε θα προκύψουν και περισσότερες μελέτες αναφορικά με την πρόσβαση των αναπήρων στην πόλη, οι οποίες θα λειτουργήσουν θετικά στην

⁵² Michael Oliver, *“Αναπηρία και Πολιτική”*, εκδόσεις Επίκεντρο - Μετάφραση: Θ.Μπεκερίδου, 2009, σελ. 56

⁵³ Εθνικό Σχέδιο Δράσης για τα δικαιώματα των ατόμων με αναπηρία, σελ. 4

⁵⁴ Εθνικό Σχέδιο Δράσης για τα δικαιώματα των ατόμων με αναπηρία, σελ.52 - 58

συμβουλευτική των τεχνικών επιτροπών και στον εμπλουτισμό των προδιαγραφών κατασκευής.

Χρήσιμο, θα ήταν επίσης να ακολουθήσουμε το παράδειγμα των πόλεων που έχουν λάβει το Βραβείο Προσβάσιμης Πόλης.⁵⁵ Η διασφάλιση ότι όλοι οι δημόσιοι χώροι έχουν πλήρη προσβασιμότητα γίνεται με διάφορους τρόπους όπως ο εξοπλισμός δρόμων με πινακίδες αφής, διάδρομοι κύλισης, θερμαινόμενοι δρόμοι ώστε το χιόνι να μην αποτελεί εμπόδιο, διαδρομές και χάρτες αφής, ακουστικά φανάρια, πινακίδες και επιγραφές σε σύστημα Braille εξωτερικούς ανελκυστήρες, υπηρεσία αποστολής γραπτών μηνυμάτων σε περίπτωση έκτακτων έργων, χαμηλωμένα δάπεδα, σύστημα ραμπών σε οποιοδήποτε εδαφικό υπερύψωμα.

Η ελληνική κοινωνία σαφώς και απέχει πολύ από τέτοια φιλόδοξα τεχνικά έργα, όμως αν αναλογιστούμε τη διαχείριση του αναπηρικού ζητήματος από την μεταπολεμική περίοδο μέχρι και σήμερα, διακρίνουμε ότι έχουν γίνει άλματα αναφορικά με τις αναπαραστάσεις, τα δικαιώματα και την ένταξη των αναπήρων. Παράλληλα, οι επιδιώξεις του παγκόσμιου οράματος για μετάβαση σε έξυπνες πόλεις που εξασφαλίζουν την αναβάθμιση της ποιότητας ζωής των ανθρώπων μέσω της τεχνολογικής καινοτομίας, ολοένα και πληθαίνουν. Επομένως, η προσδοκία για το παρόν είναι να παραμείνει το ζήτημα της αναπηρίας στο δημόσιο διάλογο και ο μετασχηματισμός των τόπων σε έξυπνες πόλεις να περιλαμβάνει και τους ανθρώπους με σωματικές βλάβες, ώστε σε ένα βάθος χρόνου να μην αποτελούν ευπαθή ομάδα αλλά ενεργά μέλη της κοινωνίας.

⁵⁵ Access City award - Μια δραστηριότητα της Ευρωπαϊκής Επιτροπής στα πλαίσια της πολιτικής για την Κοινωνική Προστασία και Κοινωνική Ένταξη.

Βιβλιογραφία

I. Ελληνόγλωσση

David Harvey, “*Εξεγερμένες πόλεις - Από το δικαίωμα στην πόλη στην επανάσταση της πόλης*”, ΚΨΜ, 2013, Αθήνα

Deborah Stevenson, “*Πόλεις και αστικοί πολιτισμοί*”, Κριτική, 2007, Αθήνα

Ε. Χαϊντενραϊχ, Σ. Χτούρης & Ν. Ίψεν, “*Αθήνα - Η κοινωνική δημιουργία μιας μεσογειακής μητρόπολης*”, Εκδόσεις Κριτική, 2007, Αθήνα

Θωμάς Μαλούτας, *Η υποβαθμηση του κέντρου της Αθήνας και οι επιλογές περιοχής κατοικίας από τα υψηλά και τα μεσαία στρώματα - Το κέντρο της Αθήνας ως πολιτικό διακύβευμα*, Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών, 2013

Ιωάννα Τσιγκάνου, “*Επιχειρηματικότητα, κίνδυνοι και ανταγωνισμός στο ιστορικό κέντρο της Αθήνας: η κατασκευή ενός ερευνητικού αντικειμένου*”, Το κέντρο της Αθήνας ως πολιτικό διακύβευμα, Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών, 2013

Κώστα Γιαννακόπουλος & Γιάννης Γιαννιτσιώτης (επιμέλεια), “*Αμφισβητούμενοι χώροι στην πόλη - Χωρικές προσεγγίσεις του πολιτισμού*”, εκδόσεις Αλεξάνδρεια - Πανεπιστήμιο Αιγαίου, 2010

Καβουλάκος & Γρίτζας *Εναλλακτικοί Οικονομικοί και Πολιτικοί Χώροι: κοινωνία πολιτών, κοινωνικά κινήματα και χωρική ανάπτυξη*, Κάλλιπος, 2016

Κωστής Χατζημιχάλης, *Ο διεθνής ρόλος της Αθήνας, το έλλειμμα του σχεδιασμού για το δημόσιο συμφέρον και το κέντρο της πόλης*, Το κέντρο της Αθήνας ως πολιτικό διακύβευμα, Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών, 2013

Λίλα Λεοντίδου (2001), “*Πόλεις της Σιωπής. Εργατικός Εποικισμός της Αθήνας και του Πειραιά 1909 - 1940*”, Πολιτιστικό Τεχνολογικό Ίδρυμα ΕΤΒΑ

Λίλα Λεοντίδου (2004), “*Μετανεωτερική Αστική Διακυβέρνηση: από την Πολεοδομική στην Επιχειρηματική Πόλη*”. Στο *Πόλη και χώρος από τον 20ο στον 21ο αιώνα. Τιμητικός τόμος για τον καθηγητή Αθανάσιο Ι. Αραβαντινό*, Αθήνα: ΕΜΠ – Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας – ΣΕΠΟΧ

Michel Foucault, “*Επιτήρηση και τιμωρία - η γέννηση της φυλακής*”, Εκδόσεις Ράππα, 1989, Αθήνα

Michael Oliver, “*Αναπηρία και Πολιτική*”, εκδόσεις Επίκεντρο - Μετάφραση: Θ.Μπεκερίδου, 2009, Αθήνα

Mike Savage και Alan Warde, “*Αστική Κοινωνιολογία, Καπιταλισμός και Νεωτερικότητα*”, Παπαζήσης, 2005, Αθήνα

Σάσα Λαδά, “Μετα - τοπίσεις:Φύλο,διαφορά και αστικός χώρος”,εκδόσεις FUTURA, 2009,Αθήνα

Σοφία Σκορδίλη, *Νέες στρατηγικές χωρικής επέκτασης των μεγάλων αλυσίδων τροφίμων και αλλαγές στο τοπίο του λιανικού εμπορίου τροφίμων της Αθήνας, Το κέντρο της Αθήνας ως πολιτικό διακύβευμα*, Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών, 2013

Σταύρος Σταυρίδης (2010), “Μετέωροι χώροι της ετερότητας” , εκδόσεις Αλεξάνδρεια, Αθήνα

Σταύρος Σταυρίδης (2018), “Από την πόλη οθόνη στην πόλη σκηνή,, εκδόσεις Νήσος, Αθήνα

II. Ξενόγλωσση

Jonathan Raban, “*Soft City*”, Pan Macmillan publications, 2017

Sharon Zukin, “*The cultures of cities*”, Blackwell publishers, 1996, New York

Ηλεκτρονικές πηγές

I.Άρθρα

ΕΘΝΙΚΟ ΣΧΕΔΙΟ ΔΡΑΣΗΣ ΓΙΑ ΤΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ ΤΩΝ ΑΤΟΜΩΝ ΜΕ ΑΝΑΠΗΡΙΑ
<https://primeminister.gr/wp-content/uploads/2020/12/2020-ethniko-sxedio-drasis-amea.pdf-last>

Κωνσταντίνος Περεζούς, *Zygmunt Bauman, Η μετανεωτερικότητα και τα δεινά της*,2015, Επιστήμη και Κοινωνία: Επιθεώρηση Πολιτικής και Ηθικής Θεωρίας, 12

Andy Marrieffield, *The Dialectics of Distopia :Disorder and Zero tolerance in the city*,June 2000, Volume 24.2, International Journal of urban and regional research

Ernest Works (December 1967),*Social Forces*,Volume 46, Issue 2

Louis Wirth,Urbanism as a Way of Life, *The American Journal of Sociology*, Vol. 44, No. 1 (Jul., 1938), pp. 1-24 Published by: The University of Chicago Press

Michel de Certeau, *The Practice of Everyday Life*, 1984, University of California Press, translated by Steven Rendal από https://monoskop.org/images/2/2a/De_Certeau_Michel_The_Practice_of_Everyday_Life.pdf

Roland Barthes, *The Simiotic Challenge*, 1988, trans. Richard Howard (new York Hill and Wang) από http://www.columbia.edu/itc/architecture/ockman/pdfs/dossier_4/barthes_2.pdf

II. Ιστοσελίδες

Alexander von Humboldt, Marc Pirogan & Christian Katzenbach, *Revisiting Castells Network Society*, Digital Society Block, 08 Dec 2017
<https://www.hiig.de/en/revisiting-castells-network-society/>

Athens Social Atlas, Γεωργία Αλεξανδρή, “Εξευγενισμός” (*gentrification*) στις γειτονιές του Αθηναϊκού κέντρου, 2015

Athens Social Atlas, Δημήτρης Οικονόμου, *Ο διεθνής οικονομικός ρόλος της Αθήνας*, Athens Social Atlas, 2015

City of Athens. gr - Δελτίο τύπου 03/12/2021 - Δήμος Αθηναίων: Μια πόλη προσβάσιμη σε όλους - Χαρτογραφήθηκαν εξειδικευμένες διαδρομές πολιτιστικού και τουριστικού ενδιαφέροντος στην Αθήνα για άτομα με αναπηρία.

Cultural Representations, Nas Arparslan, “Weber vs Marx: Notes on Urbanism”, 2009, <https://alparslannas.com/2009/02/21/weber-vs-marx-notes-on-urbanism/>

Cultural Representations, Nas Arparslan, “-Lefebvre, Castells - Althusser, Marx, Notes on Urbanism”, 2009, <https://alparslannas.com/2009/12/10/notes-on-urbanism-lefebvre-castells-althusser-marx>

4CITIES, Master in Urban Studies, Evan Moffit, *Remembering Edward Soja*, 2018
<https://www.4cities.eu/remembering-edward-soja/>

Με Άλλα Μάτια - <https://meallamatia.gr/skopos-taftotita-meallamatia/>

Παράρτημα

Παράθεση συνέντευξης με ερωτήσεις ανοιχτού τύπου μέσω ηλεκτρονικής αλληλογραφίας - ημερομηνία 03/06/2022.

1) Πώς προέκυψε η συνεργασία με το Δήμο Αθηναίων; Ποια η συνεργασία σας με τον Δήμο Αθηναίων; Στο πλαίσιο της ευρύτερης στρατηγικής του Δήμου για μία βιώσιμη και προσβάσιμη πόλη, δημιουργήθηκε μέσω του This is Athens σε συνεργασία με την ΑΜΚΕ "Με Άλλα Μάτια", μία προσβάσιμη πλατφόρμα που περιλαμβάνει έναν πρωτοποριακό οδηγό με εξειδικευμένες διαδρομές, σχεδιασμένες για άτομα με κινητική ή οπτική βλάβη. Η πλατφόρμα είναι διαθέσιμη σε ελληνικά και αγγλικά, γιατί δεν απευθύνεται απευθύνεται μόνο σε τουρίστες από το εξωτερικό αλλά και σε άτομα που ζουν στην Ελλάδα και θέλουν να επισκεφτούν τα σημαντικότερα μέρη της πρωτεύουσας. Χαρτογραφήθηκαν 8 διαδρομές μέσα στην πόλη που αναδεικνύουν τα σημεία πολιτιστικού και τουριστικού ενδιαφέροντος με επίκεντρο το Ιστορικό Κέντρο, την Ακρόπολη, τον Εθνικό Κήπο και την Ομόνοια. Συγκεκριμένα, οι διαδρομές αποτυπώθηκαν από focus group ανάπηρων ατόμων με κινητική και οπτική αναπηρία, καθώς και από επαγγελματίες του χώρου που μελέτησαν δια ζώσης τις διαδρομές και τις κατέγραψαν από προσωπική εμπειρία. Έχουν επιλεγεί ώστε να συνδυάζουν τα περισσότερα δυνατά σημεία ενδιαφέροντος με τα λιγότερα εμπόδια και περιορισμούς του δομημένου χώρου. Την ίδια στιγμή, παρουσιάζουν γενικές πληροφορίες προσβασιμότητας όπως αυτές είναι διαθέσιμες στο κοινό για το εκάστοτε σημείο ενδιαφέροντος. Η Αθήνα είναι μία ιστορική πόλη που πλέον αποκτά, χάρη σε συντονισμένες προσπάθειες, προσβάσιμο και ανθρωποκεντρικό χαρακτήρα, παράλληλα με τον σεβασμό στην πολιτιστική κληρονομιά και τα σύγχρονα τοπία.

2) Ποιο είναι το διακύβευμα για εσάς προσωπικά; Υπάρχουν κομμάτια που έχουμε συνεννοηθεί και με τον Δήμο Αθηναίων να διατηρούνται προφυλαγμένα και προστατευμένα. Υπάρχουν οδηγίες κατά προτεραιότητα να επιτηρούνται από τις Υπηρεσίες, ώστε ο οδηγός αυτός να είναι καθημερινά εύχρηστος και ενημερωμένος και να αντιστοιχεί στην πραγματικότητα.

Είναι κάτι πρωτοποριακό. Ουσιαστικά μιλάμε για έναν πιλοτικό προσβάσιμο τουριστικό οδηγό, εξειδικευμένο στις ανάγκες των ατόμων με οπτική και κινητική βλάβη. Το σημαντικό με αυτό το έργο είναι ότι, αυτός ο οδηγός δεν φτιάχτηκε με σκοπό να χρησιμοποιηθεί, εφόσον γίνουν πράγματα. Πατήσαμε στην κατάσταση που ήδη υπάρχει στην Αθήνα. Αυτό δε μηδενίζει την πρωτεύουσα μας. Υπάρχουν πάρα πολλά προβλήματα, το αναγνωρίζουμε όλοι, δουλεύουμε καθημερινά για να λυθούν. Έχουμε ανοιχτή γραμμή με τον Δήμο Αθηναίων, υποβάλλουμε προβλήματα στις Τεχνικές Υπηρεσίες και τα περισσότερα λύνονται. Διορθώνουν ράμπες, γίνονται παρεμβάσεις σε πεζοδρόμια κτλ.

Είναι μια διαχρονική ανάγκη που έρχεται να καλύψει ο Δήμος Αθηναίων, και μάλιστα ήδη συζητάμε για να προστεθούν και άλλες διαδρομές.

Όλο αυτό δεν είναι ένα πυροτέχνημα, κάνουμε μια αλυσίδα προσβασιμότητας. Να σημειωθεί πως την ίδια στιγμή, στην προσπάθεια συμμετέχει και ο ΟΑΣΑ, καθώς έχει ξεκινήσει η εκπαίδευση των πρώτων σταθμαρχών και οδηγών του μετρό, για το πώς να αντιμετωπίζουν σωστά επιβάτες με αναπηρία. Το έργο, επίσης, βρίσκεται σε δημόσια αξιολόγηση. Θέλουμε από όσα περισσότερα άτομα γίνεται το feedback τους και για να βελτιώσουμε τις ήδη υπάρχουσες προτάσεις, αλλά και για να το εμπλουτίσουμε.

3) Πρέπει κάποιος με οπτική βλάβη να είναι εκπαιδευμένος ώστε να χρησιμοποιήσει την εφαρμογή χαρτογράφησης; Χρειάζεται να έχει εκπαιδευτεί στον προσανατολισμό και την κινητικότητα ώστε να μετακινείται αυτόνομα. Με αυτές τις γνώσεις μπορεί να χρησιμοποιήσει με ασφάλεια τον οδηγό ο οποίος καλύπτει τις επιπλέον συνθήκες που καλείται να αντιμετωπίσει ο επισκέπτης σε μία τόσο παλιά πόλη όσο η Αθήνα.

4) Εξασφαλίζεται η ατομική ανεξαρτησία στην πρόσβαση μέσα από το σχεδιασμένο εργαλείο; Οι Έλληνες πολίτες, δεν τολμούσαν να δοκιμάσουν μόνοι τους κάποια βόλτα ή κάποια μετακίνηση για οποιονδήποτε λόγο. Μέχρι να έρθει αυτός ο οδηγός, στην πρωτεύουσά μας, απαγορευόταν στα ανάπηρα άτομα να προετοιμάσουν την όποια διαδρομή τους. Έτσι αξιοποιούμε και την υποδομή του μετρό και του ΗΣΑΠ —έχουμε από τους πιο προσβάσιμους σταθμούς στην Ευρώπη. Είναι ένα έργο λοιπόν, που ξέρουν τα ανάπηρα άτομα τι να κάνουν, όταν βγουν από τους σταθμούς του μετρό. Τώρα νιώθουν πολύ μεγαλύτερη ασφάλεια. Μπορούν να ακολουθήσουν τις διαδρομές αυτές μόνοι τους, χωρίς κάποιον συνοδό. Κάποιος με το λευκό μπαστούνι ή τον σκύλο οδηγό του, κάποιος με το αναπηρικό αμαξίδιο του, δεν θα χρειαστεί συνοδό για να αντιμετωπίσει την υπάρχουσα κατάσταση με βάση τις οδηγίες που του λέμε. Μάλιστα, όπου υπάρχουν κάποια προβλήματα ή κάποια διαφοροποίηση που θα πρέπει να την ξέρει το ανάπηρο άτομο για να σταθμίσει τις ανάγκες του, τον έχουμε προειδοποιήσει. Είναι προτεινόμενες προσβάσιμες διαδρομές με ασφάλεια. Όσοι ήταν διστακτικοί να ταξιδέψουν και να δουν την Αθήνα, τώρα γνωρίζουν ότι δεν πρέπει να τους απασχολεί πλέον αυτό το ζήτημα.

5) Περιγράψτε μου την αστική εμπειρία που μπορεί να απολαύσει κάποιος άνθρωπος με βλάβες που χρησιμοποιεί το εργαλείο. Έχουμε αρκετές λεπτομέρειες στην οπτική αναπηρία για παράδειγμα. Λέμε πχ στον κόσμο, κάντε και μια παράκαμψη στην οδό Αθηνάς, γιατί είναι τόσες πολλές οι μυρωδιές στα μπαχάρια που θα σας κερδίσουν. Δημιουργούμε εικόνες και με όλες τις άλλες αισθήσεις. Στους κινητικά αναπήρους, τους προτείνουμε πχ ποιοι είναι οι πλησιέστεροι σταθμοί του μετρό ή αν υπάρχει ηλεκτροκίνητο αμάξι, τους λέμε πού μπορεί αυτό να φορτιστεί. Κάνουμε διάφορες προτάσεις οι οποίες όχι μόνο θα διευκολύνουν αλλά θα εντείνουν και την εμπειρία. Στόχος μας είναι αυτοί οι οδηγοί να μην προσφέρουν μόνο ασφάλεια αλλά, όπως και σε όλους τους τουρίστες, μία μοναδική επαφή με την Αθήνα. Απενεργοποιώντας για λίγο την ανασφάλεια μία νέας, μη προσβάσιμης πόλης, μπορεί το άτομο που χρησιμοποιεί τον οδηγό να χαλαρώσει και να απολαύσει πραγματικά την ενέργεια της πόλης, τόσο στο αρχαίο, πολιτισμικό της κομμάτι όσο και στο μοντέρνο.

6) Η καθιέρωση συμμετοχής ανάπηρων ατόμων στη δημιουργία παρόμοιων πρακτικών, θεωρείτε ότι είναι η λύση για μια προσβάσιμη πόλη; Το παγκόσμιο αναπηρικό σύνθημα είναι το "Τίποτα για εμάς, χωρίς εμάς". Με αυτό πορευόμαστε πάντα στην κοινωνική επιχείρηση "Με Άλλα Μάτια". Όχι μόνο δίνουμε θέσεις εργασίας σε ανάπηρα άτομα, αλλά πρωτοστατούν στο σχεδιασμό και στην υλοποίηση των προγραμμάτων μας. Ένα μεγάλο κομμάτι ευθύνης των κακών σχεδιασμών είναι η απουσία ανάπηρων ατόμων στις διαβουλεύσεις και τις αποφάσεις. Στην ΑΜΚΕ διεκδικούμε να εκμηδενίσουμε αυτή την υποεκπροσώπηση. Το focus group με το οποίο λειτουργούμε, πέρα από το βίωμά τους ως ανάπηρα άτομα στο κομμάτι της συμπερίληψης και της προσβασιμότητας είναι και καταξιωμένοι επαγγελματίες ή επιστήμονες στο πεδίο τους. Στο συγκεκριμένο έργο δε βγήκαν απλά κάποια ανάπηρα άτομα και χαρτογράφησαν. Είχαμε την καθοδήγηση όπου χρειαζόταν, πιστοποιημένου εκπαιδευτή κινητικότητας τυφλών, ενώ εγώ σαν δικηγόρος κάλυψα και κάποια νομικά κομμάτια όπου χρειάστηκε. Υπήρχε μαζί μας πάντα τοπογράφος μηχανικός για να μπορούμε να προτείνουμε στον Δήμο και κάποιες παρεμβάσεις. Έτσι, όπου χρειάστηκε υπήρχε και η επιστημονική κατάρτιση. Δεν πήγαμε να πούμε απλά τη γνώμη μας. Και το κομμάτι του καθολικού σχεδιασμού για όλους λαμβάνει υπόψη του ότι τα άτομα με πρόβλημα όρασης έχουν εξατομικευμένες ανάγκες πρόσβασης, όπως κάθε άνθρωπος. Στην ομάδα υλοποίησης απασχολήθηκαν άτομα τόσο ολικά τυφλά όσο και με μερική όραση. Άτομα που έχουν χάσει την όρασή τους αργότερα στη ζωή τους αλλά και εκ γενετής τυφλοί. Με τον ίδιο τρόπο είχαμε χρήστες χειροκίνητου και ηλεκτροκίνητου αμαξιδίου. Τετραπληγίες και παραπληγίες. Κάναμε τις διαδρομές με διαφορετικές καιρικές συνθήκες, σε διαφορετικές ώρες της ημέρας για να συναντήσουμε κάθε πιθανή συνθήκη. Όλα τα παραπάνω για να σιγουρευτούμε όχι μόνο ότι ακολουθούμε τις ευρωπαϊκές και εθνικές κατευθυντήριες πρόσβασης αλλά ότι το έργο μας θα είναι πραγματικά χρηστικό. Θα κλείσω με μία τοποθέτηση του Mike Oliver, ο οποίος ήταν ανάπηρος κοινωνιολόγος, συγγραφέας και ακτιβιστής στα δικαιώματα των αναπήρων. «Ανεξάρτητα από τις προθέσεις τους, ανεξάρτητα από τα κίνητρα τους, όταν οι μη ανάπηροι αναλαμβάνουν να κάνουν πράγματα για εμάς το κάνουν λάθος στο 100% των περιπτώσεων».

7) Είναι τελικά η Αθήνα μια προσβάσιμη πόλη για τους κατοίκους της ή περιορίζομαστε μόνο στο συγκεκριμένο εγχείρημα με βασικό απευθυνόμενο κοινό τους ανάπηρους τουρίστες/επισκέπτες; Όπως κάθε μεγάλη πόλη η Αθήνα έχει τα καλά και τα κακά της. Δε θέλω να μηδενίζω τις προσπάθειες που έχουν γίνει ή τις συνθήκες που επικρατούν. Έγιναν μεγάλα έργα, ειδικά με αφορμή του Ολυμπιακού και Παραολυμπιακού του 2004, όπως το μετρό που ενισχύει κατά πολύ την προσβασιμότητα της πόλης. Σε κάθε περίπτωση έχουμε πολύ δρόμο ακόμα, αλλά βλέπω ότι αξιοποιούνται χρηματοδοτικά εργαλεία μέσω ΕΣΠΑ από τον Δήμο Αθηναίων για ράμπες, ανακατασκευή πεζοδρομίων και παρεμβάσεις προσβασιμότητας σε σχολεία της πόλης. Οι περισσότεροι σύλλογοι αναπήρων, άλλωστε, έχουν την έδρα τους στον Δήμο Αθηναίων, επομένως τα έργα προσβασιμότητας πρέπει να μπουν σε μεγαλύτερη προτεραιότητα.